

ROMA SİYASİ TARİHİ

1. ROMA TARİHİ KAYNAKLARI

A. KLASİK KAYNAKLAR

- a. **Fabius Pictor (M.Ö. 3.YY):** Roma senatörüdür. İlk Roma tarihçisi olarak bilinir. Yunanca yazdığı eserinden günümüze yalnızca bazı parçalar kalmıştır.
- b. **Varro (MÖ 116-27):** 500'e yakın eserde imzası olduğundan bahsedilmektedir. Önemli eserleri arasında De lingua Latina ve De re rustica (Tarım ve Hayvancılık üzerine) yer alır.
- c. **Cornelius Nepos (MÖ 110 – 24):** Biyografi yazarı olarak bilinir. Günümüze kalan eseri De viris Illustribus (Ünlü Kişiler Hakkında)dur.
- d. **Cicero (MÖ 106-43):** Retorik, felsefe, şiir ve mektuplar başlıkları altında toplanabilecek çalışmaları vardır.
- e. **Caesar (MÖ 100 – 44):** Galia seferi boyunca tuttuğu kayıtları içeren (MÖ 58-52) yedi kitaplık eseri (De Bello Gallico) başlıca eseridir. Üç kitaplık da (De Bello Civili) İç Savaş üzerine adlı bir eseri bulunmaktadır.
- f. **Sicilyalı Diodoros (MÖ 90 – 20):** En önemli eseri olan *Bibliotheca History* (Tarih Kitaplığı) mitolojik dönemlerden MÖ 60 yılına kadar uzun bir süreyi kapsayan 40 kitaplık bir yapıttır.
- g. **Sallustus (MÖ 86-35):** İki önemli eseri bulunmaktadır. Bunlardan ilki Bellum Catilinae (Catilina Savaşı) ve ikincisi Bellum Iugurthium (Iugurtha Savaşı)'dır. Bunlardan bincisinde Catilina isyanı (MÖ 63/62) diğeri ise Numidia kralı Iugurtha ile yapılan mücadele (MÖ 111/107) ele alınmıştır.
- h. **Vergilius (MÖ 70 – 19):** Romalı bir ozandır. İlk çalışmaları Ekloglardır. Diğer eseri ise dört kitaptan oluşan Georgica'dır. Ancak en önemli eseri 12 kitaptan oluşan ve Troia'dan kaçan kaçışında İtalya'da yeni bir yurt edinme sürecini ve Roma'nın kuruluş yıllarını anlatmaktadır. Destan Troia ile Roma arasındaki bağı vurgulamaktadır.
- i. **Strabon (MÖ 64 – MS 21):** Amasyalı Strabon'un en önemli eseri 17 kitaptan oluşan Geographika'dır. Bunların XII – XIV Anadolu'yu ele almaktadır. Ele aldığı bölge ya da kentin coğrafyasını anlatırken tarihinden de bahseder. 47 kitaplık Historika Hymponemata (Tarih Notları).
- j. **Livius (MÖ 59 – MS 17):** Roma tarihçisidir. Ab urbe condita (Şehrin kuruluşundan itibaren) adlı eseriyle ünlüdür. Eser 149 kitaptan oluşur ve Roma'nın kuruluşundan MÖ 9 yılına kadar olan dönemi ele alır. Krallık ve cumhuriyet dönemleri için önemli bir kaynaktır. Ancak sadece 1-10 (MÖ 753 – 293) VE 21-45 (m.ö 219-167) kitaplar kalmıştır.
- k. **Ovidius (MÖ 43-MS 17):** Şairdir. İlk eseri Amores'tir. Diğer eserleri arasında Heroides, Ars Amatoria, Remedia Amoris, Metamorphoses (Dönüşümler).
- l. **Halikarnasoslu Dionysos (MÖ 30-8):** Romaike Arkhailogia (Roma Tarihi) adlı çalışması bulunmaktadır. 20 kitaptan oluşan eseri kuruluştan I. Kartaca savaşına kadar yaşanan olayları anlatır. (3.yy ortası)
- m. **Iosephus (MS 37 – yak 100):** Yahudi bir din adamı ve tarihçisi. Bellum Iudaicum ve Iudaike Arkhailogia'dır. 20 kitaptan oluşur yaratılıştan Yahudi isyanına kadar olan dönemi ele alır.
- n. **Plutarkhos (MS 46-120):** Bioi Paralleloi'de (Paralel Yaşamlar) 50'ye yakın önemli devlet adamının hayatını ele alır. Ardı ardına bir Yunan ve Romalı anlatılarak karşılaştırmaya gider.
- o. **Tacitus (MS yak 56-117):** En önemli iki eseri Historiae (Araştırmalar) ve Annales'tir (Yıllıklar). Historae Vitellius ile Domitianus (MS 69 – 96) Annales ise Tiberius ile Nero (14 – 68) arasındaki dönemi anlatır.

- p. **Genç Plinius (MS 61 – 112):** Yaşlı Plinius'un yeğenidir. Valiliği sırasında Traianus'a yazdığı mektuplarla ünlüdür. Bu mektuplar Roma eyaletlerinin yönetimi ve Anadolu'daki Roma yönetimini hakkında bilgi verir.
- q. **Suetonius (MS yak 69 – 140):** Biyografi yazarıdır. İki önemli eserinden biri *De viris illustribus* diğeri de Caesar'dan Domitianus'a kadar 12 imparatorun hayatını anlattığı *De vita Caesarum*'dur.
- r. **Aristides (MS 117 / 129-181):** En önemli eserinin adı Hieroi Logoi'dir (Kutsal Sözler). Çeşitli rüya notlarının derlemelerinden oluşmuştur. Asklepios ile olan ruhani iletişiminin yazıya dökülmüş halidir.
- s. **Cassius Dio (MS yak 155 – 235):** En önemli eseri Romatike Historia (Roma Tarihi). 80 kitaptan oluşur ve MS 229 yılına kadar olan dönemi ele alır. Elimizde yalnızca MÖ 69 – MS 46 yılları arasını ele alan kitaplar kalmıştır.
- t. **Arrianos (MS 2.YY):** Epiktatos'un sözlerini bir araya getirip yayınlamıştır. Ayrıca coğrafya, avcılıkve askeri taktiklerle ilgili yayınlar da yapmıştır. En önemli eseri İskender'in Anabasis'tir.
- u. **Appianos (MS 2.yy):**Romaika (Roma Tarihi) adlı 24 kitaplık eseri kısmen günümüze ulaşmıştır. Krallık döneminden Roma ile ilişkide olmuş çeşitli halklar ve kişileri ele almıştır. MS 2.yy başlarına kadar olan Roma tarihi ele alınmıştır. Eski Yunanlar ve Pontus ile ilgili bilgi verir.
- v. **Pausanias (MS 2.YY):** Lydia bölgesindeki Magnesia kentinden olan Pausanias'ın en önemli eseri Yunanistan'ı anlattığı 10 kitaplık Perihegesis tes Hellados (Hellas'ın tasviri)dir.
- w. **Historia Augusta (MS 3.YY SONU 4.YY İLK YARISI):** MS 117-284 arasında tahta bulunan Roma imparatorlarını ve gasıplarının biyografilerini kapsamaktadır. Yazarı belli değildir.
- x. **Zosimos (MS 5.YY sonu 6.yy başı):** Augustus'tan 5.yy başına kadar uzunca bir dönemi kapsayan uzun bir dönemi anlatan 6 kitaplık bir İmparatorluk Tarihi yazmıştır. Ortaçağ'da Latince'ye çevrilmiştir.
- y. **Procopius (MS6.yy):** Filistin'deki Kaisareia kentinden olan ve Yunanca yazan Procopius'un üç önemli eseri vardır. Bella da Iustinianus dönemi savaşlarını anlatır. Anektoda ve Historia Arcana adını taşıyan Gizli Tarih'te ise saray entrikaları ve saray erkanının buluştuğu kirli işler anlatılır. Aedifica eserinde Iustinianus dönemi yapılarını ele almıştır.

B. EPİGRAFİK KAYNAKLAR:

Epigrafik kaynakların birçoğu hâlihazırda Roma Dönemi'nden kalanlardır. Yunanistan ve doğusunda, ayrıca Kuzey Afrika bölgelerinde epigrafik belgelerin Grek dilinde olduğu görülmektedir. Roma dönemi hakkında bilgi veren genel içerikli yazıt kataloglarından bazıları:

Hellen Dilinde:

- a) **MAMA: Monumenta Asiae Minoris Antiqua, Devam Ediyor.**
- b) **CIG: Corpus Inscriptionum Graecarum, I-IV, 1874'e kadar ele geçen yazıtlar.**
- c) **OGIS: Dittenberger, W., Orientis Graeci Inscriptiones Selectae, I-II**
- d) **SIG: Dittenberger, W., Sylloge Inscriptionum Graecarum, I-IV.**
- e) **A Selection of Historical Inscriptions: Tod, M.N.**

Latin Dilinde:

- a) **CIL: Corpus Inscriptionum Latinarum, I-XVI, 1862 – 1943.**
- b) **Barrow, R.H.A, A Selection of Latin Inscriptions, Oxford, 1934.**

c) Dessau, H., **Inscriptiones Latine Selectae, I-III**, Berlin, 1892 – 1916.

İki Dilde:

a) **Translated Documents of Greece and Rome, I – VI**, ed.Fornana, Sherk ve diğ, 1983 – 1988.

C. NÜMİSMATİK KAYNAKLAR

a) **CNR:** Banti, A. & Simonetti, L., **Corpus Nummorum Romanum, I – XVIII**, 1979.

b) **RPC Project:** Oxford.

c) **RPC: Roman Provincial Coins**, ed. Andrew Burnett, Michel Amandry, Ian Carradice, I-III, 1997 – 2005.

D. PAPIROLOJİK KAYNAKLAR

a) **CPL:** Cavenaile, R., **Corpus Papyrorum Latinarum**, 1958.

b) **PLGL: Papiri letterari greci e latini**, ed.M. Capasso, 1992.

c) **PGM:** Preisendanz K., **Papyri Graeca Magicae, c.I-II**, 1973.

2. KRALLIK

a) İtalya'nın Coğrafyası

İtalya Akdeniz'e uzanan bir yarımadadır. Batısında Tiren denizi, doğusunda ise Adriyatik bulunmaktadır. Yarımadaya yakın olan en büyük adalar batıda Korsika ve Sardinya güneyde ise Sicilya'dır. İtalya yarımadası ile Sicilya arasında Messina Boğazı yer almaktadır. Uzunluğu yaklaşık

240 km'yi bulmaktadır. En büyük ovası Po Ovasıdır. Yaklaşık 650 km uzunluğundaki Po (Padus) Nehri ve kolları tarafından sulanır. Doğu kıyıları düzdür, gemilerin yaklaşmalarına müsaade edecek körfezler daha çok güney ve batı kıyılarında bulunmaktadır. Kuzeyini Alp Dağları sınırlar, Apenin Dağları ise Kuzey Güney doğrultusunda uzanır. Diğer önemli nehirleri Arnis ve Tibers'tir. Bölgede tipik Akdeniz iklimi hâkimdir. Coğrafi olarak Yukarı, Orta ve Aşağı olarak üçe ayrılır. En önemli bölgeleri Orta ve Aşağı İtalya'dır. Orta İtalya'da; Etruria, Umbria, Picenum, Latium yer alır. Aşağı İtalya'da ise Campania, Samnium, Apulia, Lucania, Bruttium ve Calabria bölgeleri bulunmaktadır.

b) Roma Kenti'nin Kuruluşu ve Krallık Dönemi

İtalya'daki yerleşim Paleolitik Dönem'e kadar gitmektedir ancak buluntuların yoğunlaştığı dönem MÖ 2.binyılı kapsayan Tunç Çağı'dır. Bu dönemde Hint-Avrupa kavimlerinin göçü görülmektedir. Demir Çağı'nın başladığı MÖ 1.binyılın başlarında yeni göçlerin görüldüğü bir evre ortaya çıkar. Latium Bölgesi'ne yerleşen bu insanlar Latince'nin daha ilkel bir şivesini konuşmaktaydılar. Bu Latin topluluklar gitgide yerleşik yaşama geçmeye başlamışlardır. Bu dönemde Roma'ya yakın yer alan kesimlerdeki tepeler iskân edilmeye başlanmıştır. Roma, Latium ve Etruria'nın birleştiği noktada stratejik bir konumda yer almaktaydı. Yaklaşık MÖ 10.yy'da bu gruplar savunmaya uygun olan Palatinus Tepesi ile Forum Vadisi'ne yerleştiler ancak bu Latin toplulukların ardından MÖ 8.yy başlarında yeni topluluklar Etruria'ya yerleştiler. Buradaki tepelerde kent devletleri kurdular. Bu insanlar Etrüskler'di. Etrüskler MÖ 7.yy başlarından itibaren 26 harften oluşan Yunanlılardan aldıkları bir alfabeyi kullanmaya başladılar. Bu alfabeyi bazı değişikliklerle daha sonra Latinler kullanmaya başlamışlardır. Latinceye ait ilk örnekler ise MÖ 7.yy'ın ikinci yarısında görülmeye başlanmıştır. Etrüskler 12 adet kent devleti kurmayı planlıyorlardı. Her kentin direrinden bağımsız olma olasılığı olabilir. Etruria'nın güneyindeki üç Etrüsk kent-devleti, Tarquinii, Caere ve Veii Roma'nın hemen kuzeyinde yer alıyordu. Roma'nın bunlardan etkilenmemesi mümkün değildi.

Efsaneye göre Troia'nın yıkılması sırasında Troia'lı prens Aineias (Aeneas) oğlu Askanios ve babası Ankhises'i yanına alarak kaçmış ve Orta İtalya'daki Latium'a gelip yerleşmiştir. Bu arada oğlu burada Alba Longa kentini kumuş uzun yıllar onun soyundan gelenler burada hüküm sürmüştür. Günlerden birgün burada hüküm süren krallardan Numitor kardeşi Amulius tarafından tahttan indirildi. Amulius tahta geçer geçmez Numitor'un çocuklarını öldürttü, kızı Rhea Silvia'yı da Vesta Tapınağı rahibesi yaptı. Böylece Rhea hamile kalmayacaktı ancak nasıl olduysa savaş tanrısı Mars'tan ikizleri oldu, adlarını Romulus ve Remus koydular. Amulius hemen harekete geçip Rhea'yı Tiber Nehri'ne attı ve ikizleri de bir sepete koyarak nehre bıraktı. Sepet bir süre sonra bir incir ağacının

dalına takılıp kıyıya sürüklendi. İkizler onları bulan bir dişi kurt tarafından emzirildiler, daha sonra da bir çoban tarafından büyütüldüler. Delikanlılık çağına gelince Amulius'u öldürüp dedeleri Numitor'u tekrar Alba Longa tahtına çıkardılar. Sepet içinde sürüklendikleri yerde yeni bir kent kurmaya karar verdiler, kehanete göre kenti Palatinus Tepesi'nde kuracaklardı. Romulus bir çift beyaz sığırın koşulduğu sabanla kentin sınırını çizmeye koyulmuştu ki kardeşi Remus sabanın izinin üzerinden atlayınca öfkeye kapılarak onu öldürdü. Romulus kenti nüfuslandırmak için haydutlar, kaçaklar ve suçlu erkekleri toplayarak kente getirdi. Komşu sabinleri ziyafete katılmaları için ikna etti ve bu ziyafet sırasında Romalılar Sabinler'in kadınlarını zorla kaçıarak kendilerine eş yaptılar. Böylece kentte toplum yaratıldı.

Geleneğe göre Roma MÖ 753 yılında Romulus'un Remus'u öldürmesinin ardından Palatinus tepesinde kurulmuştur. Bu tarih tam olarak gerçeği ifade etmez ancak bilinen şu ki Roma için ne olduysa MÖ 7.yy'da olmuştur. Bu yüzyılın sonlarına doğru birçok Latin yerleşimi Etrüsk kent devletleri egemenliği altına girdi. Ardından Roma'yı ele geçirmek istediler. Çünkü bu kent onların sınırındaydı, Tiber Nehri Etrüskler'in Latium'a ulaşmaları için önemliydi ve en önemlisi Roma alınmadan Etrüria'ya egemen olmak mümkün değildi. Bunlar Roma'nın Etrüsk egemenliği altına girmesine neden oldu. Etrüsk kral sülalesi olan Tarquiniuslar Roma'da denetimi ele geçirdi ve Roma'nın köyden kente dönüşümü hızlandı. Daha çok efsane ile donatılmış Latin krallar Romulus, Numa, Pompilius, Tullus Hostilius ve Ancus Marcius'un ardından Etrüsk kökenli ilk kral Tarquinius Priscus (MÖ yak 616 – 579) olmuştur. Daha sonra sırasıyla Servius Tullius (MÖ yak.578 – 535) ve Tarquinius Superbus (MÖ yak.535 – 510) Roma tahtına geçmiştir. Bu dönemde kentte iskan faaliyetleri başlamış, İuppiter Capitolium tapınağı inşa edilmiş, drenaj sistemi inşa edilerek Forum bataklığı kurutulmuş, kentin etrafı surla çevrilmiştir.

Etrüskler bir yüzyıldan fazla Roma'ya hakim olmuşlardır. Livius'un anlattığına göre, Tarquinius Superbus'un oğlu Sextus'un Lucretia'yı kaçırmaları sonrasında Lucius İunius Brutus önderliğinde bir grup Roma aristokrati isyan etmiş, bunun sonucunda Tarquinius ve ailesi Roma'dan kovulmuştur. (MÖ 510). Bunun görünür sebep olduğu kuşku götürmez, altta yatan sebep ise muhtemelen Romalılar'ın artık Etrüsk egemenliğinde kalmak istememesidir. Böylece yeni bir anayasa oluşturuldu ve güç kentin önde gelenlerinin oluşturduğu Stenatus'a verildi. Senatus yapılacak işler için bir yıllığına seçilen iki consul'e yetki verdi ve Roma'da cumhuriyet yönetimi başlamış oldu. Roma cumhuriyet idaresinde 500 yıl boyunca güçlendi ve Akdeniz'in egemeni oldu. İktidardan düşen Etrüskler giderek güç ve prestij kaybettiler. MÖ 500'den sonra Yunanlılar ile rekabetleri ve Kelt göçleri güçlerini azalttı. MÖ 8.yy ortalarından itibaren Güney İtalya'da kurulan Yunan kolonileri MÖ 6.yy'da iyice güçlenmişler, kültürel ve ekonomik açıdan Etrüskler'i kısıtlamışlardır.

3. CUMHURİYET DÖNEMİ

a) Cumhuriyet'in Yapısı

Son kral Tarquinius Superbus'un kentten kovulmasından sonra, yıllık seçilen ve *preator* ünvanı taşıyan iki yüksek devlet memurunun (magistratus/magistrat) yönettiği cumhuriyet yönetimi kuruldu (MÖ 509/8). Burada güç tek kişiden iki kişiye geçmişti. Yaklaşık 150 yıl sonra bu magistratlar consul olarak adlandırılmaya başlandı. İki konsül de eşit derecede emretme ve hükmetme yetkisine sahipti. Bir konsül diğerinin kararını veto etme hakkına sahipti. İdari ve siyasal kararlarda consüller senatusa danışır ve oradan çıkan karara göre hareket ederlerdi. Görevlerinin sonunda hesap veriyorlardı. İmperium kadar auspicium (tanrıların rızasını alma) da çok önemliydi, consül tanrıların rızasını almadan göreve başlamazdı. Krallık döneminde bulunan Comitia Curiata (Patrici meclisi) ve Comitia Centuriata (plebler meclisi) cumhuriyet döneminde de sürdürülmekteydi. Böylece tüm yurttaşlar tek bir meclisin çatısı altında toplanmıştı. Bunlar savaş kararları ve idari kararlar alabiliyordu ancak sonuçta tüm kararların senatoda onaylanması gerekiyordu. Senatonun üye sayısı önce 300 iken daha sonra 600'e çıkmıştır.

Consullerin devlet hazinesinden sorumlu *questor* unvanlı iki yardımcısı bulunmaktaydı. Dinsel işler ve yetki baş rahip *Pontifex Maximus*'un sorumluluğundaydı. Ayrıca *Rex Sacrorum* (kutsal işlere bakan kral) adında bir görevli de kutsal törenlerin organizasyonu ile ilgileniyordu. Bzen savaş ya da iç savaş durumlarında consüller Senatus'un kararıyla yetkilerini *dictator* e devrederlerdi. Diktatör mutlak ororiteyle ve yalnızca 6 ay boyunca yönetimi ele alırlardı. Cumhuriyet'te şövalye sınıf olarak bilinen atlı sınıf (*Equites*) de önemliydi. Özellikle MÖ 2.yy'da daha önemli bir duruma gelen Atlı sınıfa belirli miktarda servete sahip 18 yaşını doldurmuş her özgür yurttaş katılabilirdi.

Yönetim neredeyse tamamen *particilerin* elindeydi. Pleblerle arasında zamanla anlaşmazlıklar baş gösterdi. Plebler kendi sözlü kanunlarını yazılı kanuna dönüştürmek üzere mücadele başlattılar. Zengin plebler yüksek memuriyetlere seçilmek ve patricii sınıftan kişilerle evlenebilmek istiyorlardı. Fakir olanlar da ekonomik durumlarının iyileşmesini istiyorlar diğer yandan da borçların ödenmediği durumlarda verilen cezanın hafifletilmesini diliyorlardı. Tüm bunları elde etmek için plebler *Concilium Plebis* adında bir meclis oluşturdular. Meclisin başkanına *tribunus* denirdi. Bunlar consüllere muhalefet yaparlardı. Bu tribunusların *aedilis* adında iki yardımcısı bulunmaktaydı. Pleblerin oluşturduğu bu meclise MÖ 447'den itibaren patricilerde girmiştir.

MÖ 494 yılında plebler yurttaşlık haklarında iyileştirme için kenti terk edip şehrin dışındaki Kutsal Dağ'a çıktılar. *Patricii* sınıftan olanlar ise duruma müdahale edip hareketi anlaşmayla sonuçlandırdılar. Bundan böyle pleblerin borçları silinecek ve borçlarından dolayı köle durumuna düşenler tekrar özgürlüklerine kavuşacaklardı. Plebler tribunus ve aedilislik gibi memuriyetleri kendilerine tahsil ederken Patriciiler de kendi çıkarları için MÖ 443 yılında *ensor* unvanlı bir mevki oluşturmuşlardır. *Comitia Centuriata* her beş senede bir daha önce consüllük yapmış kişiler arasından iki censor seçerlerdi. Bunlar yurttaşların kayıt altında tutulması, mali memurluk, vergi tahsildarlığı, kamu müfettişliği, kamu ahlakının korunması, Senatus'a yeni üyeler seçmek, yurttaşları servetlerine göre sınıflandırmak gibi görevlere sahiptilerdi.

MÖ 5.yy'ın ortasında Pleb – Patrici mücadelesi için önemli bir adım gerçekleştirildi. Pleblerin kanunların yazılı olması talepleri üzerine consüllerin atanması askıya alındı ve kanunların yazılması için MÖ 451'de *decemvirler* görevlendirildi. On patriciiden oluşan bu komisyon kanunları iyileştirecek, standart bir hale getirecek ve yazılı olarak kayıt altına alınması sağlanacaktı. Kanunlar levhalara yazılarak foruma asıldı.

b) Roma'nın İtalya'da Genişlemesi ve İtalya'daki Savaşlar

Roma'nın Keltler, Etrüsk kenti Veii, Sabinler ve Samnitler'le yaptığı savaşlar onu zayıflatmamış, aksine daha da güçlendirmiştir. Roma bu savaşlarda askeri gücünü test etmiştir. MÖ 387'de Keltlerin Roma'yı yakmalarına engel olunamadı ancak para karşılığında geri çekildiler ancak yalnızca Keltlerin tehditleri değil, diğer dış güçlerin de tehdidi sürüyordu ve bunun için Roma'nın genişlemesi gerekiyordu.

Roma MÖ 343'te Orta İtalya'nın güneyindeki Samnitler'le karşı karşıya geldi. Birinci Samnit Savaşı MÖ 343-341 arasında gerçekleşti. Samnitler Campania bölgesindeki kentlere saldırınca bu kentler Roma'dan yardım istemişlerdi, savaşta iki taraf da galip gelememiş ve barış imzalanmıştır. Bu anlaşmaya göre Capua Romalılar'da, Teanum ise Samnitler'de kaldı. Roma'nın barışa razı olmasının bir sebebi de 340 dolaylarında Latinlerin ayaklanmaya başlamasıydı. Roma'nın Latium üzerindeki üstün konumu onun Latin kentleri ile yaptığı anlaşmaya dayanmaktaydı. İlk başlarda Roma bu birlikte diğer kentlerle aynı haklara sahipti ancak gücünün gittikçe yükselmesi bazı ayrıcalıkları da beraberinde getirmeye başlamıştı. Samnit Savaşı'ndan yararlanmak isteyen Latinler Roma ile tam anlamıyla eşit olmak istediklerini, Roma senatosunun yarısının Latinler'den olması gerektiğini açıklamışlardır. Bu istekleri Roma tarafından reddedilince 340'da ayaklanmışlardır. Yapılan Savaşlar'da Volscler ve Campanlar Latinlerin, Samnitler de Roma'nın müttefiki olmuştur. 398'e kadar neredeyse bütün Latin kuvvetleri mağlup edilmiş ve Latin şehirleri Roma'ya teslim edilmiştir.

İkinci Samnit Savaşı MÖ 327 – 304 arasında gerçekleşmiştir. Savaşın olası sebebi Campania bölgesindeki Neapolis'in olası Samnit tehdidine karşı yardım istemesidir. Bunun üzerine Roma Neapolis'i kontrolü altına almıştır. Yapılan Savaşlar'ın bir kısmında Romalılar bir kısmında da Samnitler başarılı olmuştur. Ancak MÖ 305 yılında Romalılar Samnit kenti Bovianum'u ele geçirince Romalılar lehine bir barış imzalandı. Kısa bir süre sonra MÖ 298'de Samitler İtalya hakimiyeti için Lucanlar Umbrlar ve Etrüskler ile Galler ile bir ittifak oluşturup Etruria'ya girmek üzere üç ordu hazırlamışlar, MÖ 290 yılında biten bu savaşta Roma Samnitler ve müttefiklerini yenmiş, Samnium ve Campania üzerinde kontrolü sağlamış ve egemenlik alanını Adriyatik Denizi'ne kadar genişletmişlerdir. Böylece yaklaşık 50 yıl süren Roma-Samnit Savaşları (MÖ 343 – 290) Roma'nın zaferiyle sonuçlanmıştır.

Samnit Savaşları'nın ardından Roma Güney İtalya'daki Tarentum kenti ile karşı karşıya gelmiştir. Savaşın nedeni Lucanların tehdidine maruz kalan Yunan koloni kenti Thurii / Sybaris'in yardım çağrısıdır. Tarentum Roma'nın kendi nüfuz alanına müdahale etmesi üzerine savaş ilan etmiş, Yunanistan'ın kuzeybatısından Epeiros kralı Pyrrhos'u yardıma çağırmıştır. Pyrrhos 25000 asker ve 20 fil ile İtalya'ya gelmiştir. (MÖ 280). Ardından Romalılar Herakleia ve Ausculum'da yenilgiye uğramış ancak rakipleri de pek çok kayıp vermiştir. MÖ 275'te Beneventum bölgesinde yapılan savaşta Roma kazanmış, Pyrrhos ülkesine dönmüş, savunmasız kalan Tarentum MÖ 272'de Romalılar'ın eline geçmiştir. Roma böylece Güney İtalya'ya egemen olmuştur.

Etrüsk, Samnit, Latinler ve Tarentum'la giriştikleri uzun mücadeleler sonucunda Roma Orta ve Güney İtalya'da baskın güç konumuna gelmiş, güneyden kuzeye Roma-İtalya konfederasyonu Roma egemenliği altında kurulmuştur. 3.yy'ın sonunda Roma 130.000 km'lik bir alanda, yaklaşık 1.000.000 nüfusu olan topraklara sahipti. 2.000.000 civarında müttefik nüfusa sahipti. Roma egemenliği sayesinde İtalya'da birlik sağlanmıştı, böylece Roma artık daha fazla büyümeye hazır ve tehlikelere karşı daha korunaklı bir devlet görünümüne kavuşmuştu.

c) Kartaca Savaşları

Roma kentinin giriştiği bütün savaşlar içerisinde, Roma'nın ünlü dayanıklılık ve acımasızlık bileşimini en iyi sergileyen Kartaca ile giriştiği yüz yıllık mücadeledir. MÖ 6.yy'dan beri Roma ile Kartaca arasında iyi ilişkiler bulunmakta, imzalanan bir anlaşma ise bu düzeni resmi hale resmi hale getirmekteydi. Ancak Kartacalılar zamanla güçlenerek Akdeniz'de hem ticari hem de siyasi bir güç konumuna gelmişlerdi ki bu da Roma'nın dikkatine kaçmıyordu. Romanın güney İtalya'daki iktidar arayışı ve bu bölgede kurduğu koloniler de Kartaca'yı rahatsız etmeye başlamıştı. İki devlet de kendi çıkarlarını korumak adına MÖ 3.yy'da karşı karşıya gelmiştir.

Birinci Kartaca Savaşı'nın (MÖ 264 – 241) başlamasına neden olan olay Campania'lı paralı askerlerden oluşan Mamertinler'in Messana'yı ele geçirip oraya yerleşmeleri, Syrakusa tyranı Hieron ile savaşa girişmeleri ve onunla başa çıkmak için Kartaca ve Roma'dan yardım istemeleridir. İki güç de bu davete olumlu yanıt verdi ancak Roma Messena'ya vardıklarında Kartacalılar'ın çoktan bölgeye yerleştiklerini ve Sicilya'yı kontrol altına aldıklarını gördüler. Savaş böyle başladı. Romalılar'ın da kente yerleşmesi üzerine Kartaca Hieron ile birlikte yürüyerek onları kentten atmak istediler. Mücadelede Romalılar düşmanlarını geri püskürttü ve MÖ 262'de Agrigentium kentini ele geçirdi. Kartaca gemilerini örnek alarak büyük bir filo oluşturdular ve Mylae (MÖ 260) ve Eknomos (MÖ 256) mevkiinde gerçekleşen savaşta Kartaca donanmasını yendi. Roma donanması doğrudan Afrika'ya gitti ve burada karaya çıktı ancak Kartaca burada yapılan savaşta Roma ordusunu yendi (MÖ 255) ve bunun sonucunda Romalılar geri çekildi. Geri dönerken bu kez de çıkan fırtınada ağır kayıp verdiler. Geri çekilen Romalılar bir süre sonra Sicilya'nın en güney ucundaki Lilybaeum açıklarında Kartacalıları yenilgiye uğratıp onları anlaşmaya zorladılar. Yapılan anlaşma sonucunda Kartaca Sicilya'dan geri çekilmiş, Romalı esirleri iade etmiş ve savaş tazminatı ödemiştir. (MÖ 241) Roma bu savaşın sonunda ilk kez İtalya dışında bir toprak elde etmiş ve Sicilya eyaletini kurmuştur.

Kartaca Hamilkar Barka, damadı Hasdurbal ve oğlu Hannibal komutasında İspanya'da yeniden güçlenmeye başladı. Birinci Kartaca Savaşı'ndan 20 yıl sonra Roma'nın İspanya'daki müttefiki Saguntum kentini kendi yanında yer alması için zorladı, karşı koyulunca da kenti kuşattı. Bunun üzerine **2. Kartaca Savaşı (MÖ 218 – 201)** başlamış oldu. Kartacalı komutan Hannibal büyük bir ordu ve filleri ile Alpleri aşarak Kuzey İtalya'ya girdi (MÖ 218). Keltlerin desteğini almıştı. Ticinius ve Trebia ırmakları mevkiinde gerçekleşen savaşlarda Roma'yı yenilgiye uğratıldı ve Flaminius komutasındaki Roma ordusu pusuya düşürüldü. Kartaca artık Roma'ya çok yaklaşmıştı ki şehir gerçekten elden gidecek gibi görünüyordu. Bunun üzerine Q.Fabius Maximus diktatör seçildi. Maximus Hannibal'in ordusunu yıldırma politikası izlemişti. MÖ 216 yılında konsüllüğe seçilen L. Aemilius Paullus ve M. Terentius Varro büyük bir orduyla gittikçe zayıflayan Hannibal'in üzerine yürümüş ancak Kartaca kuvvetleri Roma ordusunu büyük bir yenilgiye uğratmıştır. Böylece savaş Kartaca'nın zaferiyle sonuçlanmıştı ancak Roma'nın durmaya niyeti yoktu, Kartaca'ya yürüyüp onları burada bitirmek istiyorlardı. MÖ 210 – 205 yılları arasında Kartacalılar'ı İspanya'dan atan P. Cornelius Scipio'nun komutasındaki Roma ordusu, Numidia'da Kuzey Afrika'ya çıktı. Hannibal'in ordusu da bu sırada karşı yönden geliyordu. İki ordu Zama bölgesinde karşılaştı, Scipio Hannibal'i ağır bir yenilgiye uğrattı. Hannibal kaçtı.(MÖ 201). Yapılan anlaşma Kartaca için çok ağırdı. Afrika dışındaki tüm topraklarını Roma'ya bırakmak zorunda kalmışlardı, bunun dışında 10.000 talanton savaş tazminatı ödeyecekler, Afrika dışında savaşamayacaklar, Afrika'da ise ancak Roma'nın izni ile savaşacaklardı; Numidia Kral Massinissa'ya veriliyordu. Savaşın sonunda Roma Batı Akdeniz bölgesini kontrolü altına aldı, artık geleneksel bir şehir devletinin sınırlarını aşmıştı. İspanya'da iki ayrı eyalet oluşturuldu (MÖ 197).

Romalılar yaklaşık elli yıl sonra Kartacalılar ile tekrar karşı karşıya geldiler. Kartaca ordusu Numidia ile savaşa girerek anlaşmayı bozmuş bunun sonucunda Roma Kartaca'ya savaş ilan etmiştir. Böylece **3. Kartaca Savaşı (MÖ 149 – 146)** başlamıştır. Roma Kartaca'yı iki yıl kuşatma altında tutmuş ve sonunda kenti ele geçirmiştir. Kent tamamen tahrip edildi, toprağına tuz serpilip kurutuldu. Burada Afrika Eyaleti'ni kurdu. Roma artık Akdeniz ticaretinde söz sahibi olmuş ve ilk deniz aşırı eyaletini kurmuştu. Kartaca Savaşları'nın ardından Roma Akdeniz'in hakimi olma yolunda hızla ilerlemiş ve çok değil yalnızca 2 yy sonra tüm Akdeniz'in hakimi olmuştur.

d) Roma – Makedon Savaşları

Roma-Kartaca savaşları sırasında Kartacalılar'ın Romalılar'ı yenilgiye uğrattıkları Cannae Savaşı sonrası Makedon Kralı V.Philippos Roma'ya karşı Kartacalılar'la ittifak yaptı. (MÖ 215). Bunun nedeni Roma'nın Makedonya'nın kuzeyindeki Illyria bölgesine kadar genişlemesiydi. Böylece ufak çarpışmalar ve manevralarla geçen **I. Makedonya Savaşı (MÖ 215 – 205)** başlamış oldu. Roma Kartacalılar ile Makedonların güçlerinin birleşmesini engellemek için Aitolia Birliği, Atina ve Anadolu'da Pergamon Krallığı ile ittifak yapmıştı. Bithynia krallığı ise Makedonlar'dan yana oldu. Savaşın sonlarına doğru Makedonlar Aitolia'ya karşı zafer kazandı (MÖ 206). Bir süre sonra Romalılar ile anlaşma sağlandı, Roma Illyria'daki topraklarının bazılarını Makedonlara vererek buradaki hakimiyetini sürdürecekti.

Bir süre sonra Makedonya kralı V.Philippos Ptolemaioslar'ın Trakia kıyılarındaki topraklarını ele geçirdi (MÖ 202). Ege adaları ve Anadolu'daki Ptolemaios topraklarını da almak isteyince Pergamon ile Rodos'un arası açılmıştı. Bu iki devlet Roma'dan yardım istemiş ve sonuçta Roma Makedonya'ya savaş ilan etmişti, böylece **II. Makedonya Savaşı (MÖ 200 – 197)** başlamıştır. Roma ordusu çok geçmeden Illyria'dan Yunanistan'ın içlerine doğru ilerlemeye başlamış ve Teselya'nın güneyinde yapılan savaşta Makedonları yenilgiye uğratmışlardır. Yapılan anlaşma gereği Makedonya sınırlı asker dışında ordu bulundurmayacak, Yunanistan ve 1Küçük Asya'daki devletlerin özgürlüklerini tanıyacak, işgal ettiği yerleri de geri verecekti. Yunanistan üzerindeki egemenliğinden vazgeçecek, Roma'ya savaş tazminatı ödeyecekti.

Roma'nın Makedonya, Yunanistan ve Anadolu'yu kontrol altına alması ve buralardaki kent devletleriyle olan iyi ilişkileri, onları tekrar Makedonlar'la karşı karşıya getirdi. Pergamon krallığı müttefiki Roma'ya düşmanca hareket eden Perseus'u şikayet etmiş, Roma'da Makedonya'ya savaş ilan etmiştir. Böylece **III. Makedonya Savaşı (MÖ 171 – 168)** başlamıştır. Başlangıçta Makedonlar Romalılar'a karşı bazı başarılar elde etmişler ancak Teselya'nın Pydna mevkiinde yapılan savaşta yenilgiye uğramışlardır. Roma Makedonya'yı ve müttefiklerini ağır bir şekilde cezalandırılmış, uyguladığı politika başarılı olmayınca da 146'da Andriskos ayaklanmasını bastırmak için bölgeye girerek Makedonya Eyaleti'ni kurmuştur.

e) Roma – Selevkos Savaşı

Romalılar merkezi Suriye'de bulunan Seleukos Krallığı'nın Anadolu'da güçlenmesinden çekiniyorlardı. III. Antiokhos Ptolemaios'ların Anadolu, Trakya ve Ege Denizi'ndeki topraklarına göz dikmişti. Roma'nın kendisini uyarmasına aldırmış olmayan Antiokhos'u Aitoller Yunanistan'a davet edince Antiokhos MÖ 192'de Yunanistan'a girdi. Bunun üzerine Roma Selevkoslar'a savaş ilan etti. Consul Glabrio komutasındaki Roma ordusu Yunanistan'a girerek Telesya'da Thermopylai mevkiinde Antiokhos'u yenilgiye uğrattı (MÖ 191). Antiokhos Anadolu'yu geçerek Ephesos'a geldi. Ardından Romalılar da Hellespontos'tan Anadolu'ya geçti. İki güç Magnesia'da karşılaştı. Antiokhos Roma karşısında yenildi (MÖ 190). Phrygia'daki Apameia kentinde anlaşma imzalandı (MÖ 188). Buna göre Antiokhos Torosların gerisine çekilecek; fillerinin tamamını ve savaş gemilerinin büyük kısmını

Roma'ya bırakacak; donanmasını Kilikia'daki Sarpedon Burnu'nun batısına geçiremeyecek; Hannibal'i Roma'ya teslim edecek ve savaş tazminatı ödeyecekti. Selevkoslar'ın terk ettiği topraklar Pergamon ve Rhodos arasında paylaştırılacaktır. Magnesia Savaşı'ndan sonra Selevkos egemenliği Suriye dışında etkisini kaybetmiş, otorite boşluğunda Anadolu'da Armenia ve Kappadokia gibi bazı küçük Hellenistik krallıklar ortaya çıkmıştır.

f) Gracchus Kardeşlerin Reformları

2.yy'ın sonlarında cumhuriyette bazı aksaklıklar ortaya çıkmaya başlamıştı. Köylüler yoksullaşmış ve borçlanmıştı. Bu toplumun diğer kesimlerini de etkiliyordu. Buna çare olacağını iddia eden Gracchus MÖ 133'te halk tribunu seçildi. Roma'nın İtalya'da fethetmiş toprakların kullanımına ilişkin bir yasa tasarısı hazırladı. Geniş arazilerden oluşan bu topraklar köylülere veya çiftçilikle uğraşanlara dağıtılmalıydı. Bu fikir daha önce MÖ 367'de ortaya atılmış ancak uygulanmamıştı. Her yurttaşın sahip olacağı kamuya ait toprak en fazla 125 hektar ile sınırlanmıştı. Böylece elde edilecek topraklar ihtiyaç sahiplerine dağıtılacaktı. Gracchus tasarımı doğrudan halk meclisine gönderdi ancak Senato'nun müdahalesi ile yasa diğer Halk Tribunu'u M. Octavius tarafından veto edildi. Bunun üzerine Octavius görevden alındı. Bu yolla tasarı meclisten geçti. Yasanın uygulamaya geçmesi için üçlü bir komisyon harekete geçti. Yeterli maddi kaynakları olmayan köylüler kendilerine dağıtılan toprakları işlemekte zorluk çektiler. Tam bu sıkıntılı dönemde Attalos ölmüş Pergamon krallığını Roma'ya bırakmıştı. (MÖ 133). Bunun üzerine Tiberius Gracchus Pergamon topraklarının Roma tarafından ilhak edilmesi ve köylülerin durumunu iyileştirmek için kullanılması gerektiğine dair bir yasa tasarısı sundu. Bu teklif büyük tepki gördü. Görevinin bitmesinin ardından hesap sorulacağına dair tehdit edildi. Çünkü devletin toprakları gibi genel konular Senato'nun işiydi. Görevi bittiğinde ona karşı kampanya başlatıldı. Tekrar halk tribunuşluğuna aday olmak istese de Pontifex Maximus'un başını çektiği bir karşı hareket sırasında senatörlerce öldürüldü. Dokuz yıl sonra MÖ 123 yılında kardeşi Gaius Sempronius Gracchus halk tribunuşu seçildi. Görevi bir yıl olmasına rağmen bir kanun değişikliği ile ertesi yıl da tribunuş seçildi. Pek çok önemli reform yaptı: toprak reformunu yeniden harekete geçirmek, halka ucuz buğday dağıtımını sağlamak, Asia Eyaleti'nin maddi kaynaklarından bir kısmını Roma'ya kanalize etmek, mahkeme üyelerinin senatus yerine atılı sınıftan seçmek, yeni koloniler kurulması, müttefiklere (İtaliklere) yurttaşlık hakkının verilmesi. Sadece sonuncusu başarısız olmuştur. Bu hem senato, hem atılı sınıf hem de diğer yurttaşların tepkisini çekmiş ve Gaius Gracchus sonraki yıl tribunuş seçilememiştir. MÖ 121 yılında öldürülmüştür. Bazı kanunlar devam ettirilmiş, toprak kanunu yürürlükten kaldırılmıştır. Senato tekrar halk meclisinin üzerine çıkmış ancak senato ile atılı sınıf arasında kutuplaşma başlamıştır.

g) Marius'un askeri başarıları ve ordu reformu

Kuzey Afrika'daki Numidia topraklarında hâkimiyet kurmak isteyen Iugurtha diğer varisleri ortadan kaldırarak Numidia tahtına geçmişti. Uzun yıllar Roma'nın başına dert oldu ancak Cirta kentini ele geçirip oradaki Romalılar'ı öldürmesi son nokta olmuştu. Bunun üzerine Roma Iugurtha'ya savaş ilan etti.(MÖ 111). Savaş uzamış MÖ 107 yılının konsülü C. Marius'un sayesinde Roma lehine dönmüş, Iugurtha'yı ele geçirmişti ancak bu kez de Germenlere karşı kuzey sınırı korunmak zorundaydı. Yine MÖ 104 konsüllüğüne seçilmiş olan Marius'un dehası sayesinde Germenlere karşı başarı sağlandı. Marius ardından Germenlere karşı mücadele etmek için bazı reformlar yaptı. Fakir köylüler ve zanaatkârlar (proletarii) askerlik yapmıyordu ve artık para karşılığı yapacaktı. Savaş bittiğinde işlerine geri dönüyorlar, geçimlerini sağlamak için onlara toprak veriliyordu. Cohortes adlı yeni askeri birlikler oluşturuldu. Bundan böyle her lejyonda 600 kişiden oluşan 10 cohortes olacaktı. Cohortesler savaşta ayrı hareket etme serbestliğine sahiplerdi, önceki phalanks sistemine göre daha esnekti. Kısa kılıçlar kullanılmaya başlandı.

h) Müttefikler Savaşı

İtalya'da yaşayan Roma müttefik kentlerdeki halka yurttaşlık hakkının verilmemesi uzun zamandır tartışma konusuydu. Bu sorunun çözümü için bir tasarı sunan M. Livius Drusus'un MÖ 91'de öldürülmesi müttefikler arasında ayaklanma başlaması için bardağı taşıran son damla oldu. İtalya güneyindeki kentler bir konfederasyon oluşturarak bir araya geldiler. MÖ 91 – 88 yılında yaşanan savaşta müttefikler Roma'ya yenildiler ancak yine de istediklerini aldılar.

I) Mithridates Savaşları

MÖ 1.yy'da Roma ile Pontos Kralı VI. Mithridates Eupator arasında büyük bir savaş yaşanmıştır. Mithridates Hannibal'den sonra Roma'nın en büyük düşmanıydı. Kral çoktan beri Anadolu'da büyük bir devlet kurmayı planlıyor ancak Roma bir türlü müdahale etmiyordu. Ancak MÖ 88 yılında Mithridates Roma'nın Asia eyaletine saldırıp 80.000 Romalı ve İtalya kökenli insanı öldürünce işler değişti. Bu katliamda Romalı komutan M. Aquilius da ağzına eritilmiş altın dökülerek öldürülmüştü. Bu sırada Roma'da L. Cornelius Sulla konsüldü. Komutanlık ona verildi. Bu sırada tribunuslardan biri komutanlığın Sulla'dan alınarak Marius'a verilmesini öngören bir yasa geçirdi. Bunu haber alan Sulla Roma üzerine yürüdü ve kararı kendi lehine çevirdi. Tribunus öldürüldü. Bu cumhuriyet tarihinde bir ilk ve iç savaş işaretiydi. Bir Roma konsülü kendi devletine karşı askeri bir müdahalede bulunuyordu. Sulla MÖ 86'da Yunanistan'da iki kez Pontos ordusunu yendi. Savaşın ardından VI. Mithridates Dardanos'ta Roma ile anlaşma yaptı. Buna göre işgal ettiği yerlerden çekilecek, donanmasının bir kısmını Roma'ya teslim edecekti. **Birinci Mithridates Savaşı (MÖ 88 – 85)** bu şekilde sona erdi.

Ancak Mithridates çabalarını sürdürdü. Roma ile yaptığı anlaşmaya uymadı ve Kappadokia'daki askerlerini çekmedi. O sırada Asia'da Roma lejyonlarının başında olan Murena harekete geçti ve Komana kentine saldırdı, Mithridates Sulla'ya elçi göndererek Murena'yı şikayet etti. Bu sırada Murena Kappadokia'daki diğer köylere de saldırdı. Mithridates ses çıkarmadı elçiden haber gelmesini bekledi. Sulla Murena'yı uyardı ancak Murena buna kulak asmadı ve tekrar Pontos üzerine yürüdü. Ancak Romalılar Mithridates'in ordusu karşısında tutunamadılar ve dağıldılar. Böylece **İkinci Mithridates Savaşı (MÖ 81)** sona erdi.

Yaklaşık altı yıl sonra **Üçüncü Mithridates Savaşı (MÖ 74 – 62)** başladı. Bithynia Kralı Iv. Nikomedes MÖ 74'te öldüğünde vasiyeti gereği toprakları Roma'ya ilhak edildi. Mithridates de hemen harekete geçerek Bithynia'yı işgal etti. Roma biri denizde diğer karada iki ordu hazırladı. Donanma komutanlığı Cotta, ordunun komutanlığını Lucullus üstlenmiştir. Mithridates Roma donanmasını Kalkhedon'da yenilgiye uğratarak Kyzikos'u ele geçirdi. Bunun üzerine Lucullus da Kyzikos'u kuşatmış ve Mithridates kenti terk etmiştir. Roma donanması Pontos donanmasını Lemnos Adası açıklarında yenince Mithridates Pontos'a kaçtı. Lucullus kralı takip etti, bazı Pontos kentlerini ele geçirerek Pontos'u Roma kontrolüne aldı. Mithridates ise Armenia'ya kaçmıştı. Lucullus'un Mezopotamya'ya gitmesini fırsat bilen Mithridates tekrar Pontos'a dönmüş ancak Roma komutanı Cn. Pompeius Mithridates'i yenilgiye uğratarak onun Pontos'u terk etmeye zorlamıştır. Mithridates ise Kırım'a gitmiştir. Pompeius Pontos devletinin batısını bir eyalet haline getirerek Bithynia ile birleştirmiştir. Rivayete göre Mithridates Roma'ya İtalya'da saldırılmayı planlıyordu ancak bunun için zemin bulamamış ve intihar etmiştir. (MÖ 63).

i) Sulla'nın Reformları

Sulla devleti iyi bir duruma getirmek için kendini *dictator* seçti. (MÖ 82/81). Kendisine karşı olanların isimlerini listeler halinde ilan ederek ödül karşılığında onların öldürülmesini emretti. Anayasayı aristokratların lehine yeniden düzenledi. Senatus'a yeniden güç kazandı ve onu devletin en yetkili organı yaptı. Herhangi bir mecliste alınan kararları veto etme hakkı yeniden verildi. Tribunusların gücünü kırdı. Daha önce halk tribunu olarak görev yapanlar artık yüksek devlet memurluklarına seçilemeyecekti. Atlı sınıfın mahkemedeki jüri üyeliklerini kaldırdı ancak atlı sınıftan 300 kişiyi senatoya sokarak senatör sayısını 600'e çıkardı. Questor olanların senato üyeliğine seçilmelerine ayrıcalık getirdi. Questorların sayısı 10'a çıkarıldı. Censor'luğu kaldırdı. Bir yılı aşkın diktatörlükten sonra işlerin yolunda gittiğini gören Sulla kendi işiyle diktatörlüğü bırakarak Puteoli'deki evine çekilmiş ve çok geçmeden orda ölmüştür (MÖ 78).

4. CUMHURİYETİN ÇÖKÜŞÜ ve İÇ SAVAŞ

a) Pompeius

Kariyerine Müttefikler Savaşı sırasında başlamıştı. Daha sonra Sulla'nın emri altına İtalya'da büyük başarılar elde etti. Atlı sınıftan geliyordu. İspanya'da muhaliflerine karşı başarılı oldu, orada düzeni sağladı. Crassus ile birlikte MÖ 70 yılı konsüllüğüne seçildi. Crassus ile birlikte Sulla anayasasını değiştirmeye çalıştı. Halk tribunusuğu yeniden cazip hale getirildive censorluk yeniden getirildi. Korsan sorunu büyüyordu. MÖ 67 yılında çıkarılan lex Gabinia kanunu ile Pompeius'a üç yıl için denizlerde ve denizden 80 km kadar içerilere kadar Ege ve Akdeniz kıyılarına kayıtsız şartsız hükmetme yetkisi verildi. Büyük bir ırdı, donanma ve yüklü ödenek ayrıldı. MÖ 67 yılının mart – Mayıs ayları arasında yürütülen seferlerle Akdeniz korsanlardan temizlendi. MÖ 66 yılında Mithridates'i yenerek savaşa son verdi. Syria ve Filistin topraklarını da Roma'ya kattı Syria Roma eyaleti yapıldı. (MÖ 63). Pompeiusun şöhreti ve başarısı Roma'daki rakiplerini endişelendiriyordu. Bunun üzerine Caesar ve Crassus Catilina önderliğinde gerçekleştirilecek suikasta destek verdiler. Ancak suikast gerçekleşmedi. Daha sonra kendi başına ayaklanmaya teşebbüs eden Catilina o sırada consul olan Cicero'nun girişimiyle deşifre olmuş ve vatan haini ilan edilmiştir. (MÖ 63). Katilinanın birliği MÖ 62 yılında yenilgiye uğratılmış ve Catilina öldürülmüştür.

b) Birinci Triumvirlik ve İç Savaş

Caesar, Pompeius ve Crassus senatusa karşı birlikte hareket etmeyi, bu sayede daha etkili olabileceklerini düşünüyorlardı. Bu amaçla Triumvir'lik adı verilen üçlü komisyonu oluşturdular (MÖ 60). Bu sayede Caesar kolayca MÖ 59 yılı konsülü seçildi. Kızı Iulia'yı Pompeius ile evlendirdi. Caesar Gallia'ya proconsul olarak giderek bazı savaşlar neticesinde buradaki kavimleri denetim altına aldı ve Gallia fethedildi (MÖ 58 – 50). MÖ 56 Triumvirler aralarındaki anlaşmayı yenilemişlerdi. Crassus ve Pompeius MÖ 55 yılı konsüllüklerine seçildiler . Daha sonra Crassus Doğu'da Parthlar'a karşı savaşın komutanlığına geldi, Kharrhai'de MÖ 53 yılında öldürülmesiyle triumvirlik sona erdi. Caesar ve Pompeiu'un arası da giderek açılmaya başlamıştı. Roma bir iç savaşın eşğine geldi. Senatus o sırada Gallia'da bulunan Caesar'ı geri çağırdı ve Gallia valiliğine L. Domitius Ahenobarbus atandı. Caesar kendisini destekleyen populares sınıfının desteğini alarak Pompeius'a ve diğer aristokrat muhaliflerine karşı büyük bir ordu ile İtalya'nın kuzeyinden Roma'ya doğru ilerlemeye başladı. MÖ 49'da Roma'ya girdi. O sırada Pompeius ve senatörler güneye indi. Caesar Pompeius'a bağlı bir ordunun bulunduğu İspanya'ya gitti. Orada kontrolü sağladıktan hemen sonra tekrar Roma'ya döndü. Pompei ise Makedonya'yı kendisine üs seçip Caesar'a karşı savaşmak üzere planlar yapıyordu. Caesar da buraya gitti, Pompey daha güneye çekildi. Teselya'da Pharsalos bölgesinde yapılan savaşı Caesar kazandı (MÖ48). Pompeius Mısır'a kaçtı. XIII. Ptolemaios tarafından öldürüldü. Caesar cesedini almak üzere Mısır'a geldiğinde Ptolemaios'un saldırısına maruz kalmış ancak Pergamon prensinin yardımıyla kurtulmuştur. Mısır'dayken Kleopatra'nın tahta çıkmasını sağlamış bu sırada da bir çocukları olmuştur. Mısır'dan Kilikia'ya oradan da kuzeye yönelerek Bithynia Pontos Eyaleti'ni ele geçirmeye çalışan Bosporos Kralı Pharnakes'i Zela'da (Tokat) yenmiştir. (MÖ 47) (Veni, vidi, vici).Pompeius taraftarlarını önce Kuzey Afrika'da Thapsus'ta (MÖ 46), sonra da İspanya Munda mevkiinde (MÖ 45)'te yenilgiye uğratmıştır. MÖ 44'te yaşam boyu diktatör seçilmiştir. Senatus'un üye sayısını 900'e çıkarmış, koloniler kurmuş, Roma'da büyük bir imar faaliyeti başlatmıştır. 365 gün esasına dayanan Mısır takvimi kabul edilmiş, Anadolu'da ilk koloniler kurulmuş, Caesar MÖ 15 Mart 44 yılında senatus toplantısına katılmak üzereyken öldürülmüştür. Bu 13 yıl sürecek bir iç savaşın başlangıcı olmuştu.

c) İkinci Triumvirlik ve İç Savaş

Caesar'ın ölümünden sonra yeni bir kriz ortaya çıktı. MÖ 44 yılı konsüllüklerini M. Antonius paylaşıyordu. M. Antonius önce diktatörlüğü kaldırdı ve aldığı kararlarla otorite boşluğunu doldurdu. Caesar'ın katilleri Brutus ve Cassius Roma'yı terk etmişti. Caesar'ın 18 yaşındaki yeğeni Octavius, (daha sonra Octavianus) Roma'ya geldi. Caesar'ın varisiydi. Bu sırada MÖ 43'te Senatus Caesar'a savaş ilan etti. Mutina'da yapılan savaşta Antonius yenildi. Daha sonra Octavianus Antonius ile yakınlaşmış ve bir süre sonra da Octavianus, Antonius ve Lepidus beş yıl için İkinci Triumvirlik'i oluşturmuşlardı. (MÖ 43 – 38). Bu üç devlet adamı Caesar'ı öldürenlere ve onun karşıtlarına savaş başlatma kararı aldılar. Adları listeler halinde ilan edilerek para karşılığı öldürülmeleri emredildi. Cicero da öldürülenler arasındaydı. Philippi'de yapılsavaşta Antonius ve Octavianus, Cassius ve Brutus'u yenilgiye uğrattılar (MÖ 42). Önce Cassius sonra da Brutus intihar etti. Ancak Philippi savaşından sonra Octavianus ve Antonius'un arası açıldı. Perugia kentinde bulunan Antonius kuşatıldı ve teslim oldu (MÖ 40). Octavianus Antonius'u affetmiş ve onu İtalya'ya *legatus* olarak gönderdi. Ancak o Mısır'da bulunan kraliçe VII. Kleopatra'nın yanına gitti. Daha sonra Octavianus ile Antonius tekrar karşı karşıya geldiler ancak Güney İtalya'daki Brindisi kentinde yapılan anlaşmayla Octavianus Batı'nın Antonius doğunun hakimi olmuştur (MÖ 40). Lepidus ise K. Afrika'yı aldı. Üçü triumvirlik anlaşmasını yenilediler (MÖ 37 – 33). Çok geçmeden araları yeniden açıldı. Octavianus politik manevralarla senatoyu ve halkı Antonius'a karşı kıskırttı. MÖ 31 konsülü seçildi. Senatus Kleopatra ve Antonius'a savaş ilan etti. (MÖ 31) Her iki taraf da savaş hazırlıklarına başladı. Yunanistan'ın batısında Adriyatik kıyısında Actium mevkiinde herkesin taktik ve manevralarla meşgul olduğu bir anda Kleopatra ve donanmasının savaşı terke ettiğini gören Antonius Aleksandria'ya çekildi. Octavianus Aleksandria'yı kuşattı. Kleopatra'nın anlaşma çabaları sonuç vermedi. Yapılan çatışmada Antonius ölmüş diğer bir görüşe göre de intihar etmiştir, Kleopatra ise intihar etmiştir (MÖ 30). Octavianus büyük bir törenle MÖ 29'da Roma'ya döndü; MÖ 27'de tüm askeri gücün lideri anlamına gelen imparator ünvanıyla birlikte *augustus* (kutsal) ünvanı verildi:artık Akdeniz'in gerçek ve tek lideriydi.

5. ANADOLU'DA ROMA EGEMENLİĞİ

Romalılar'ın MÖ 3.yy'dan önce Anadolu hakkında ne derece bilgiye sahip olup olmadığı bir soru işaretidir. Livius Andronikos adlı bir eğitmenin MÖ 241 yılında Odysseia'yı Ulysses olarak çevirdiği bilinmektedir. Bu tarihten yaklaşık otuz beş yıl sonra MÖ 205 yılında Pergamon kralı I.Attalos ve İlion Roma Cumhuriyeti'nin dost ve müttefikleri arasındaki ilk Anadolululardı. Aynı yılda Hannibal Roma'nın kapılarındayken kurtuluş umudunu Pessinus'taki siyah taş Roma'ya getirmede buldular. Anadolu'nun batısı sonraki dört yıl boyunca V.Philippos'un saldırılarına maruz kaldı. MÖ 200 yılında Roma senatosu hem Makedonya kiralına hem de Selevkoslara elçiler gönderdiler.Philippos Roma'nın uyarılarını dikkate almadı ve Kyzikos'u kuşattı. Roma krala savaş ilan etti. MÖ 198 yılında sona eren **II. Makedonya Savaşı** Roma'nın müttefiki olan Attalos'un sınırlarını genişletti. Bu zaferin Anadolu kent devletleri için önemi onların bağımsızlığını sağlayacak yeni bir gücün ortaya çıkmasıydı. Nitekim MÖ 197'de Lapsakos, MÖ 195'te Smyrna ve Aleksandria Troas Roma'ya elçiler gönderip Antiokhos'a karşı himaye istediler. Hatta Smyrna etkili olabilmek için kentte tanrıça Roma kültü bile kurdu.

MÖ 196 yılında Corinthos kentinde düzenlenen konferansta Roma III.Antiokhos'a karşı tavrını sergiledi. Ancak MÖ 192 yılına kadar Antiokhos pek çok kent devletini ele geçirirken savaşı göze alamadı. Çünkü Roma Anadolu'nun Suriye egemenliğine girmesinden çok Avrupa'ya geçmesinden korkuyordu. Antiokhos'un MÖ 192 yılında Yunanistan'a bir ordu göndermesi üzerine Roma daha fazla tepkisiz kalamadı. Yunanistan'daki savaşlarda Pergamon'un yeni kralı II. Eumenes Antikhos'a karşı savaştı. Batıdaki birçok kent devleti Roma'yı destekledi. MÖ 190 yılında zafer elde edildi. MÖ 190 yılında Roma ordusu Hellospontos'tan Anadolu'ya geçti, bu bir Roma ordusunun ilk kez Anadolu'ya ayak basışıydı. Roma artık Toros Dağları'nın kuzeyinde yer alan tüm bölgeyi nüfuz alanı olarak görüyordu. Yapılan savaşta (Magnesia Savaşı) Roma galip geldi ve Antiokhos Toros Dağları'nın kuzeyindeki tüm Anadolu'yu terk etti.

Scipio'dan sonra ordunun başına geçen Vulso, Magnesia Savaşı'nda Selevkoslar'a yardım eden Galatlar'ı cezalandırmak için sefer düzenlemiştir. Takip ettiği güzergâh dolambaçlıydı; Karia, Pamphylia, Isaura, Pisidia ve Phrygia. Bu sırada bu bölgelerde Antiokhos'a hizmet etmiş olan kent ve kasabaları cezalandırmıştır. Neredeyse hepsinden zor kullanarak vergi aldı. Gordion da dahil bazı yerleşim yerleri Roma askerlerinin geldiğini görünce kentleri boşalttılar. MÖ 189 yılında Galatlar ile iki kez savaşıldı, savaşlarda yaklaşık 50 binden fazla Galat öldürüldü. Bu şekilde Fırat bölgesine kadar olan Anadolu toprakları Roma nüfuz alanı olmuştur.

Elçiler MÖ 188 yılında Pergamon kralı II.Eumenes ile birlikte önce Ephesos'a ardından da Apameia'ya gittiler. Magnesia Savaşı ve Selevkos'un boşalttığı topraklarla ilgili olan krallar ve kentlerin elçileri burada toplandılar. Apameia Barış Antlaşması Anadolu'nun yeni siyasi yapısını şekillendirdi. Antlaşma Selevkos'un Anadolu'daki tüm iddialarını çürütürken, Ptolemaioslar'ın da Güney Anadolu'daki hâkimiyetini bitirdi. Yunan kent devletlerinin özgür olma beklentilerine ilişkin karar verme yetkisi tamamen Romalılar'a bırakıldı. Magnesia Savaşı'ndan önce Roma'ya dost ve müttefik olanlar ödüllendirildi, diğerleri cezalandırıldı. Phrygia, Galatia, Khersonesos, Mysia ve Karia'ya kadar olan bölgenin yönetimi Pergamon'a bırakıldı. Kralın müttefikleri olan kentler ya Rhodos'a ya da Pergamon'a katıldı. Kent devletlerinin siyasi statüleri krallıklarla aynı düzeye çıkartıldı. Bu dönemden sonra krallar aralarındaki sorunu Roma'ya danışmaya başladılar. Pergamon ve Selevkoslar arasında çıkan bir dizi sınır sorunu da Roma hakemliğiyle çözüldü. Bunun haricinde Bithynia ile Galatia'nın Pergamon topraklarına haksız saldırılarda bulunduğu şikayeti üzerine Roma hiçbir şey yapmadı. MÖ 182'de çıkan savaşta Pergamon kazandı. MÖ 168'de sona eren III. Makedonya Savaşı'nda Pergamon ile Rhodos'un arabulucuk yapmaya çalıştığını duyan Roma bu iki

kenti cezalandırmaya karar verdi. Aslında Roma gitgide emperyalistleşiyordu. Eumenes ile Galatlar arasındaki mücadelelerde açıkça bir tavır sergilemediler, üstelik Pergamon'u kaderine terk ettiler.Eumenes MÖ 166'da Galatia'yı yenmesine rağmen bu toprakları kendi krallığına katamadı. Roma bu ceza politikasını MÖ 157 yılında terk etti. Bunda iki yıl önce tahta geçen II.Attalos'un etkisi büyüktür. Bu sıralar çıkan Pergamon – Bithynia Savaşı'nda açıkça Pergamon'a taraf oldular.

Roma'ya Anadolu'daki ilk baş kaldırı MÖ 133 yılında gerçekleşti. Pergamon kralı III. Attalos ölmüştü. Ölmeden önce varis olarak Roma'yı göstermişti. Bu sırada II. Eumenes'in gayri meşru oğlu olan Aristonikos'un liderliğinde bir isyan patlak verdi. İsyan kısa sürede büyümüştü. Pergamon kent meclisi kent sınırları içerisindeki herkese vatandaşlık hakkının verileceğine dair bir karar çıkardı. Buna göre kenti terk edenlerin vatandaşlık hakkı ellerinden alınacaktı. Bu karar Pergamon'un Aristonikos'un eline geçmesine karşı başarılı oldu ancak kentin dışında isyan giderek güçlendi. Thyateira ve Apollonis kentleri ele geçirildi. Ephesos ise bir deniz savaşında isyancıları yendi. İsyanı bastırmada diğer müttefik krallar da başarılı olamadı ve Roma MÖ 131 yılında ikinci kez Anadolu'ya asker gönderdi. İlk mücadelede Roma başarılı olamadı ancak ertesi yıl Aristonikos Lydia'daki Stratonikeia'da yenildi ve Attalos'un hazinesi ve köleleriyle birlikte Roma'ya gönderildi. (MÖ 130). Artık Pergamon mutlak olarak Roma'nındı. Kurulan yeni Asia eyaletine tabi olan bölgeler: Troias, Mysia, Aiolis, Lydia, Phrygia'nın güneyi, Ionia ve Karia'dır. Bu bölgedeki kentlerden Phokaia, Stratonikeia ve Tralleis dışında diğer kentler *civitas libera* statüsü almıştır. Bu statünün dışındakiler vergiye tabi tutulmuşlardı ve doğrudan eyalet valisine bağlandılar. Kraliyet toprakları ise vasiyet gereği Roma halkının mülkü oldu. Bu araziyi işleyen köylülere kiracı olarak itibar edildi. Diğer doğal kaynakları ve imalathaneleri işleyen kişilerin daha önce Pergamon kralına ödemekle yükümlü oldukları vergiler de Roma yönetimine geçti. Eyaletin en üst yöneticisi Proconsul denilen valiydi. Vlinin *legatus* denilen üç yardımcısı bulunmaktaydı. Eyaletin mali işleriyle ise senato tarafından atanan quasetor ilgileniyordu. Hepsinin görev süresi bir yıldır.

V.Mithridates MÖ 120 yılında ölünce Roma bunu fırsat bilerek daha önce Pontos'a verilmiş olan Büyük Phrygia'yı Asia eyaletine kattı. Henüz çocuk yaşta olan VI. Mithridates MÖ 107 ya da 106 YILINDA Kappadokia'yı ele geçirdi. Yunan kent devletlerinde gezinerek halkı yokladı. İtalyan tüccarlar yüzünden halkın büyük sıkıntı içerisinde olduğunu gördü. Bunun yanında halk Roma'nın kötü yönetim uygulamalarından rahatsızdı. Bu durum kralın cesaretini arttırmıştı.MÖ 106 yılında Bithynia ile ittifak yaptıktan sonra Paphlagonia'yı istila edip ele geçirdi ve Nikomes ile paylaştı. Üç yıl sonra Galatia'ya girdi, Pessinus tapınak devletinin kutsal topraklarına saldırdılar. Roma bunlara halen krallar arasındaki anlaşmazlık olarak bakıyordu.

MÖ 1.yy'ın ilk on yılında Mithridates Anadolu'nun en güçlü kralı olmuştu. MÖ 90 yılında Bithynia kralını tahttan indirdi. Kral Romalılar'dan koruma istedi. Gönderdiği elçiler Nikomedes'i Pontos'a saldırmak için kışkırttılar. Mithridates saldırılara göz yumdu.Bu saldırıları son kez Roma'ya elçi göndererek protesto etti.Protestosu dikkate alınmayınca Asia üzerine yürüdü ve böylece I. Mithridates Savaşı başladı. MÖ 88 yılında Asia'yı ele geçiren Mithridates, Ephesos'a geldiğinde Anadolu'daki tüm Romalılar'ın öldürülmesi kararını verdi. 80.000 Romalı ve İtalyan doğumlu sivil yaş ve cinsiyet ayrımı yapılmaksızın bir günde katledildi. Katliam eyaletin köleleri ve yoksulları gerçekleştirdi. Buna karşılık özgürlükleri bağışlandı. 15 bine yakın köle özgür oldu. Kent devletlerinin ödediği vergileri beş yıllığına kaldırdı. Tapınaklara bağışlarda bulundu, onarımlar gerçekleştirdi. Manius Aquilius da yakalanmış ve boğazına erimiş altın dökerek cezalandırılmıştır.

Mithridates'in ordusu MÖ 86'da Yunanistan'a girdi ancak Sulla komutasındaki Roma ordusuna yenildi. Mithridates yeni bir ordu oluşturmak için hazırlıklara girişti. Galatlar'ın Roma tarafından geçmesinden çekinerek tüm Galat beylerini öldürttü. Hayatta kalan üç Galat Beyi kralın Galatia'daki garnizonlarına savaş açtılar ve onları yenip Galatia'dan kovdular. Böylece Pontos kralının Galatia'daki tüm kazanımları kaybedildi. Kral tayin ettiği tiranlar sayesinde kent devletlerini yağmaladı. Kentlerin varlıklı kesimini karşısına almış oldu. MÖ 85 yılında Sulla Mithridates ile Dardans Anlaşması'nı imzaladı. Bu anlaşma ile Mithridates savaştan önceki sınırlarına çekildi. Galatia üzerindeki tüm taleplerinden vazgeçti. Bithynia'yı Nikomedes'e Kappadokia'yı Ariobarzanes'e bıraktı. Roma'ya 2000 talanton savaş tazminatı ödedi. Sulla anlaşmanın ardından Mithridates'e destek veren tüm kentlerin özgürlüklerini elinden aldı. Eyaletten vergi toplamak için publicanuslar görevlerine devam edeceklerdi.

Lucullus da bu vergilerin toplanması için görevlendirilen legatustan biriydi. Onun iyi niyetli yaklaşımı bile eyaletin yükünü hafifletmedi. Üstelik kış boyunca bölgede kalan 44.000 askerlik ordunun da ihtiyaçları buradan karşılanmaktaydı. Askerlerin her biri bir eve yerleştirilmiş, aile askerin yiyecek içecek barınma ihtiyaçlarını karşılamasının yanında onlara günlük 16 drahmi vermek zorunda bırakılmıştır. Evde kalan bir subay ise 50 drahmi verilmek zorundaydı. Toplanacak 20.000 talanton savaş tazminatını almak için her yol denendi. Kimi aileler çocuklarını köle olarak satmak zorunda kaldı. Kentler kamuya ait talinmazları ipotek etti, tefeciler ortaya çıktı. Bölgede İtalyan nüfusu artmıştı.

Sulla'nın Asia eyaleti valisi olarak bıraktığı Murena'nın Pontos'a yapmış olduğu saldırıyla MÖ 84 yılında II.Mithridates savaşı patlak verdi. Savaş Sulla'nın müdahalesiyle sona erdi. Bu sırada Pamphylia bölgesi eyalet olarak düzenlendi. Kibyra da Asia eyaletine eklenmiş bu da korsanlarla mücadele için bu eyaletin valisinin sorumluluğunu arttırmıştır. MÖ 75 yılında Bythynia'da vasiyet ile Roma'ya bırakıldı ve bir Roma eyaleti oldu. Kilikia da korsanlarla mücadele için eyalet statüsüne çıkarılmıştı. İlk kez Pompeius tarafından tam olarak eyalet olarak kuruldu.

Üçüncü Mithridates Savaşı (MÖ 74 – 62) başladı.Bithynia Kralı Iv. Nikomedes MÖ 74'te öldüğünde vasiyeti gereği toprakları Roma'ya ilhak edildi. Mithridates de hemen harekete geçerek Bithynia'yı işgal etti. Roma biri denizde diğer karada iki ordu hazırladı. Donanma komutanlığı Cotta, ordunun komutanlığını Lucullus üstlenmiştir. Mithridates Roma donanmasını Kalkhedon'da yenilgiye uğratarak Kyzikos'u ele geçirdi. Bunun üzerine Lucullus da Kyzikos'u kuşatmış ve Mithridates kenti terk etmiştir. Roma donanması Pontos donanmasını Lemnos Adası açıklarında yenince Mithridates Pontos'a kaçtı. Lucullus kralı takip etti, bazı Pontos kentlerini ele geçirerek Pontos'u Roma kontrolüne aldı. Mithridates ise Armenia'ya kaçmıştı. Lucullus'un Mezopotamya'ya gitmesini fırsat bilen Mithridates tekrar Pontos'a dönmüş ancak Roma komutanı Cn. Pompeius Mithridates'i yenilgiye uğratarak onun Pontos'u terk etmeye zorlamıştır. Mithridates ise Kırım'a gitmiştir. Pompeius Pontos devletinin batısını bir eyalet haline getirerek Bithynia ile birleştirmiştir. Rivayete göre Mithridates Roma'ya İtalya'da saldırıyı planlıyordu ancak bunun için zemin bulamamış ve intihar etmiştir. (MÖ 63).

Pompeius Savaş bittikten sonra Anadolu'da kaldı (MÖ 64 – 63). Pontos'un büyük bölümünü Roma toprağına kattı ve Bithynia Eyaleti ile birleştirdi. Hellen kentleri modelinde yeni koloniler kurdu. Bunu Hellenizasyonu gerçekleştirmek amacıyla yapmıştır. Laikonia, Kilikia, Kommagene ve Paphlagonia'ya bağlı krallar tahin etti.

Mithridates Savaşları'ndan sonra Roma Anadolu'da kesin hakimiyeti sağlamıştı. Kilikia ve Bithynia – Pontos eyaletlerinin kurulmasıyla iç kesimlerin deniz ile olan bağlantısını büyük ölçüde koparmıştı. Galatia'da Deiotaros Galatya birliğini kurma yolunda çalışmalara başlamıştı. Askeri örgütlenmede yenilikler yaparak Romalı askerler gibi teçhizatlandırmıştı. Pessinus'a rahip olmak için Brogitaros ile mücadeleye girdi ancak Roma'nın desteğini alamadı. Brogitaros'a kral ünvanı verildi. MÖ 52'de kral öldü. Deiotaros Galatia'yı ele geçirmek için harekete geçti ve Trokmeler'in ülkesini aldı. Bu sırada Pessinus'u da Romalı senatörlerin onayıyla sınırlarına dâhil etti. Ancak iç savaş başlamıştı ve işler bu kadar yolunda gitmeyecekti.

Krallıklar artık kazanacak tarafı doğru tahmin edip, cezalandırılmamak için onların yanında olmak zorunda kalmışlardı. Savaşlardan ilki Pompeius ve Caesar arasında oldu. Deiotaros, Galat Beyleri, Kappadokia kralı Ariobarzanes ve Kommagene kralı Pompeius'un yanında oldu. Çünkü onlar tahtlarını Pompeius'a borçluydular. Hemen hemen tüm eyalet kentleri de Pompeius'u desteklediler. Savaş MÖ 48'de Caesar'ın zaferiyle sonuçlandı. Caesar Pompeius destekçilerini bağışladı. İlion, Knidos ve Pergamon gibi bazı kentlere vergi muhafiyeti verdi. Bazı kentleri de kolonileştirdi. Kral Deiotaros'u ise yüklü bir para cezasına çarptırdı. İkinci iç savaşta da Anadolu devletleri maddi yük altında kaldı. Philippi'deki savaşın ardından (MÖ 42) Brutus ve Cassius yenildi. Anadolu M.Antonius'un payına düşmüştü. MÖ 31 yılında Actium'da gerçekleştirilen savaş son iç savaşı. Octavianus Anadolu topraklarının neredeyse yarısını Galatia'ya bağışladı. Galatia kralı Amyntas da muhtemelen diğerleri gibi ölmeden önce topraklarının Roma'ya bırakılması yönünde bir vasiyet imzalamıştı. Ancak bu kez varis olarak Octavianus gösteriliyordu. Bu dönemden sonra eyaletler senato ve imparatorluk eyaletleri olarak ayrıldı.

6. İMPARATORLUK (MÖ 31 – MS 395)

a) Iulius – Cladius Hanedanı

a.1. Augustus (MÖ 27 – MS 14)

Actium zaferinin ardından Octavianus Roma dünyasının ve Akdeniz'in tartışmasız lideri olmuştu. Üzerine aldığı imparator ve augustus ünvanları bunun açık birer kanıtını teşkil ediyordu. Augustus askeri birliklerin bulunduğu eyaletlerin (İspanya, Gallia, Syria, Cilicia, Kıbrıs) idaresini kendi üzerine aldı, diğerleri senatusun idaresinde kaldı. İmparatora bağlı eyaletlerin başında kendisinin atadığı *legatus*lar bulunurken, *Senatus* bağlı eyaletlerin başında proconsuller vardı. Roma takviminin altıncı ayı Sextilis Augustus olarak değiştirildi. Olağanüstü yetkilerine rağmen Augustus kendini birinci yurttaş, “eşitler arasında birinci” (principatus) olarak kabul ediyordu. MÖ 23 yılında tribunusluk yetkisi ve veto hakkı, ve Senatus eyaletlerinin yönetimine müdahale edebilme yetkisi verildi. MÖ 12’de Pontifex Maximus, MÖ 2’de Pater Patriae (Vatanın Babası) ünvanı verildi. Böylece Augustus ile birlikte Principatus dönemi başlamış oluyordu, bu yönetim sistemi Diocletianus’un Dominatus sistemine kadar sürecekti.

Augustus zamanında Gallia ve Hispania’da düzenlemeler yapıldı, ArabiaRoma’ya bağlandı (MÖ 24), Galatia MÖ 25’te Roma eyaleti yapıldı, MÖ 14’te Bosporos Krallığı vasal krallık oldu. MÖ 9 YILINDA Varus komutasındaki Roma birliğinin Teutoburg Ormanı’nda Germanlarca pusuya düşürülüp yok edildi, Trakya’da vasal bir krallık kuruldu, Syria ve Iudaea Roma eyaleti oldu. Bu dönemde senatonun itibarı arttı ancak üye sayısı giderek azaltıldı. Senatör olabilmek için 1 milyon sestertiusluk bir servete sahip olmak gerekiyordu. Atlı sınıf üyelerinden yararlanma kapsamı genişletildi. Askerlerin sayısında indirime gidildi, bir bölümü emekliye sevk edilerek kendilerine toprak ve maaş verildi. Ayrıca kendisine bağlı Praetorlardan oluşan bir muhafız alayı kurdu. Bunların görev yeri Roma’ydı; görevi imparatoru ve sarayı korumaktı. Roma içindeki praetorlar zırhlıydı, saraydakiler ise sivil. Augustus bir de itfaiye alayı kurmuştur.

Çocuğu olmadığından kendisinden sonra tahta kimin geçeceği sorun olmuştur. Önceleri tahta geçecek kişinin Iulius soyundan olmasını istiyordu. Livia’nın önceki evliliğinden olan iki erkek çocuğu (Tiberius ve Drusus) varis göstermek istemiyordu. Onların yerine kız kardeşi Octavia’nın oğlu Marcellus’u varis olarak seçti ve onu kızı Iulia ile evlendirdi. MÖ 23’te Augustus hastalanıp öleceğini düşündüğünde iktidar yüzüğünü Marcellus’a değil en yakın dostu Agrippa’ya verdi. Marcellus ölünce, Augustus Agrippa’yı karısından ayırarak kızı Iulia ile evlenmeye zorladı. Agrippa ve Iulia’nın üç erkek çocukları oldu bunlardan Gius ve Lucius’u Augustus evlat edindi. MÖ 12’de Agrippa öldü. Augustus karısı Livia’nın oğlu Tiberius’u karısından ayırarak kızı Iulia ile evlendirdi. Böylece Tiberius Gaius ve Lucius’un hamisi oluyordu. Taht entrikalarından rahatsız olan Tiberius Rhodos’a çekildi ancak Lucius ve Gaius’un iki yıl arayla ölmeleri üzerine Augustus Tiberius’u evlat edinerek ona 10 yıllığına tribunica potestas yetkisi verdi. (MS 4). Yaşlanan Augustus siyasetten çekilmeye başladı ve başarılı icraatlarını kaleme aldı. Bu yazıt kendisi için yaptırdığı mausoleumun girişine konuldu. Bir kopyası da Ankara’daki Roma-Augustus Tapınağı duvarında yer almaktadır.

Augustus imparatorluk topraklarını kontrol altında tutmak ve emekli olan askerlere toprak verebilmek için koloniler kurdu. Bunlardan Anadolu’daki başlıcaları, Colonia Caesarea (Antiochia), Lystra, Germe, Alexandria Troas, Apamea-Myrleae)’dir. Augustus 19 Ağustos 14’te 76 yaşında öldü.

a.2. Tiberius (MS 14 – 37)

Tiberius Cladius Nero ile Livia Drusilla'nın oğludur. Tiberius ile birlikte Iulius hanedanı yerini Cladiuslar'a bırakmıştır. Tiberius iktidarı boyunca Augustus'un politikasını sürdürmeye çalışmıştır. Savaş konusunda oldukça deneyimlidir. İlk işi senatodan Augustus'un tanrılaştırılması kararını çıkarmak oldu. Augustus'un ölüm haberini alan Pannonia ve Ren bölgesindeki lejyonlar arasında huzursuzluk çıkmaya başlamıştı. Oğlu Drusus'u Pannonia, evlatlık edindiği yeğeni Germanicus'u Ren bölgesine gönderdi. Drusus karışıklığın üstesinden geldi, Germanicus ise Ren'deki ayaklanmayı güçlükle bastırdı ve daha sonra bölgede kalarak Germanlara karşı sefer düzenledi (MS. 14 – 16). Tiberius bu seferlerin kesilmesini istedi. 26 Mayıs 17'de büyük bir zafer alayı eşliğinde Roma'ya giren Germanicus ertesi yıl Tiberius ile consullüğü paylaştı. Doğuda karışıklıklar baş göstermişti, Germanicus büyük yetkilerle Doğu'ya gönderildi. Kappadokia ve Kommagene eyalet yapıldı (MS 17); Kilikia ise Syria ile birleştirildi. İmparator'dan izinsiz Mısır'a girmeye kalkışan Syria valisi Piso ile anlaşmazlık çıktı. Germanicus MS 10'da Antiokheia'da öldü. Drusus da Germanicus'tan birkaç yıl sonra Roma'da öldü. Tiberius taht üzerinde dönen entrikalardan sıkılıp Capri Adası'na gidince praetor praefectus'u Seianus'un Roma'daki gücü arttı. Tiberius Seianus'u görevden aldı, bu görevi yakın dostu Marco'ya verdi. Seianus öldürüldü, geriye sadece Germanicus ve Agrippina'nın en küçük oğlu Gaius (Caligula) kalmıştı.

a.3. Caligula (MS 37 – 41)

İmparator olduktan 6-7 ay sonra hastalandı. İyileştikten sonra yakınlarına göre farklı bir kişiliğe bürünmüştü. Kendisini sürekli tehdit altında hissediyor, öldürüleceğinden korkuyordu. Bu düşüncelerle çevresinde tehlike olarak gördüklerini birer birer öldürttü. Senatus ve senatörleri de küçümsüyor kendisini herkesten üstün görüyordu. Pek çok muhalifi oldu. Olmaz denilen şeyleri yapmak istiyordu. Sonunda Tiberius'un hazinede bıraktığı yüklü paradan eser kalmamıştı. Bazı yazarlara göre MS 39'da Germania ve Gallia'ya sefer yaptı, hatta Britannia'yı istila etmek istedi. MS 40'ta Roma'ya döndü. 41'de suikast düzenlendi ve öldü.

a.4. Claudius (MS 41 – 54)

Caligula öldükten sonra yerine kimin geçeceği bir tartışma konusu olmuştu. Biryandan cumhuriyet idaresine dönülmesi tartışılırken praetorlar da Iulius Claudius sülalesine mensup bir kişiyi tahta geçirmenin yollarını aramışlardı. Sarayda bir yerlere gizlenmiş Caligula'nın amcası Claudius praetor muhafızları tarafından görüldü ve doğruca praetorların kampına götürülerek aynı gün imparator ilan edildi. Cladius 50 yaşındaydı, praetorların her birine 15.000 sestertius bağışladı. Yaptığı ilk işlerden biri yeğeni Caligula'nın katillerini cezalandırmak oldu. Oldukça iyi bir iç ve dış politika izlemiştir. MS 42'de Muretania, MS 43'te Britannia, MS 43'te Lykia, MS 44'te Iudaea, MS 46'da Trakya eyalet haline getirilerek Roma topraklarına katıldı. Yoğun bayındırlık faaliyetlerinde bulundu. Dört evlilik gerçekleştirdi. Sonuncusunda yeğeni Agrippina ile evlendi. Agrippina'nın önceki evliliğinden Domitius Ahenobarbus adlı bir oğlu vardı. Bu çocuk daha sonra Nero Claudius Caesar Germanicus adını aldı ve kısaca Nero olarak tanındı. MS 51'de Nero Princeps Iuventutis (Gençler arasında birinci) ünvanı alarak meşru varis ilan edildi. İki yıl sonra Cladius'un kızı Octavia ile evlendiğinde veliahtlığı daha da güçlendi (MS 53). Bir süre sonra kendi oğlunun tahta geçmeye hazır olduğunu gören Agrippina, mantar yemeğine koyduğu zehirle kocası Claudius'u öldürdü. (MS 54).

a.5. Nero (MS 54 – 68).

İmparator ilan edildiğinde yaşı henüz 17 idi. Stoacı filozof Seneca'nın eğitiminde payı büyüktür. Yaptığı ilk işlerden biri imparator seçilmesinin anısına *praetor* muhafızlarına yüklü miktar para vermek oldu (*donativum*). Bu neredeyse bir gelenek halini almıştı. Nero annesini çevresinden uzaklaştırdı. Seneca ile Praetor Praefectus'u Burrus devlet idaresinde ön plana çıkıttı. Nero kendini daha pasif işlere ve eğlenceye verdi. Seneca ve Burrus sayesinde devlet ve toplum düzeni açısından önemli adımlar atıldı. Bunların arasında kalpazanlıkla mücadele, hazinenin ıslahı, gladyatör gösterileri için valilerin halktan para toplanmasının yasaklanması, dolaylı vergilerin tüm imparatorlukta kaldırılması ve doğrudan vergilerin alınması vardır. MS 59 yılında annesini öldürttü. Annesine karşı onu kışkırtan Poppaea Sabina şimdi de karısına karşı kışkırttı. Nero da onun kocasını Lusitania valiliğine atayarak uzaklaştırdı. MS 62'de evlendiler, MS 64'te Roma'da büyük bir yangın gerçekleşti. Yangını duyduğunda hemen Roma'ya döndü ve söndürmek için büyük çaba harcadı ancak halk arasında çıkan rivayete göre kendisi için inşaat ettireceği Altın Ev'e yer açmak için bu yangını bizzat çıkarmıştı. Yangından sonra Roma adeta yeniden inşa edildi. Nero yangından Hıristiyanları sorumlu tuttu ve Hıristiyanlar çok büyük işgencelere maruz kalarak öldürüldü. Nero'nun tahtan indirilmesi gerektiği düşünülüyordu ancak Piso suikastinden kurtuldu. Bu dönemde bazı askeri başarılar da elde edildi. Parthlar ve Armanialılar'a karşı başarılı bir sefer yapıldı (MS 55 – 63). MS 61'de Britonların isyanı bastırıldı. MS 67 yılında Yahudi İsyanı patlak verdi. İsyanın bastırılması gecikti. MS 68'de Gallia ve Hispania valileri ayaklandı. Herkes Nero'yu terk etmişti. Senatus Neo'yu vatan haini ilan etti. MS 68'de Nero intihar etti ve Iulius – Claudius sülalesinin tahttaki iktidarı bitti.

b) Dört İmparatorlar Yılı

b.1. Galba (MS Haziran 68 – Ocak 69)

İsyan sırasında 2 Nisan 68 yılında Carthago Nova'da kendisini Roma senatusunun ve halkın temsilcisi ilan etti. Bir süre sonra Nero'nun ölümünün ardından Senatus 73 yaşındaki Galba'yı imparator ilan etti. Roma'ya geldi ancak hoşnutsuzluk sona ermemişti. Yukarı ve Aşağı Germania orduları ayaklandı. Aşağı ordu komutanı Vitellius'u da imparator ilan ettiler. Tahtı kaybetmekte olduğunu anlayan Galba Calpurnius Piso'yu evlat edinerek varisi ilan ettiğini açıkladı. Otho bunu bekliyordu ancak olmadı. Praetor muhafızlarını ikna ederek kendisini imparator olarak selamlattı. Galba ve Piso öldürüldü.

b.2. Otho (MS Ocak- Nisan 69)

Otho Poppaea'nın ilk kocasıydı. En büyük rakibi Vitellius'tu. İkisi arasında çok geçmeden mücadele başladı. Caecina ve Valens komutasındaki Vitellius ordusu Otho taraftarı orduyu yenilgiye uğrattı. Otho intihar etti.

b.3. Vitellius (MS Nisan – Aralık 69)

69'un Nisan ayında Senatus tarafından imparator ilan edildi. Ancak birkaç ay sonra Alexandria'daki askerler Vespasianus'u imparator ilan etti. Vespasianus Alexandria'dan ayrılmadı ancak ona bağlı ordu Vitellius'un ordusunu Cremona'da 24 Ekim günü yenilgiye uğrattı. Daha sonra Vespasianus komutanlarından Antonius Primus Roma'yı ablukaya aldı. Şehre giren askerler Vitellius taraftarlarını öldürdüler. Vitellius'un cesedi Tiber Nehri'ne atıldı. Senatus Vespasianus'u imparator ilan etti. Ancak kendisi hemen Roma'ya gelmedi sakinleşene kadar Alexandria'da kaldı. Dört imparatorun sonuncusu aynı zamanda Flavius Hanedanı'nın kurucusu Vespasianus'tur.

c) Flavius Hanedanı

c.1. Vespasianus (MS 69 – 79)

Çeşitli memuriyet kademelerinin ardından önce tribunus, ardından quaestor ve MS 51'de conüllük, sonra da Africa'da proconsullük yapmıştı. MS 67'de Iudaia valiliğine atanmış, burada bulunduğu zaman içerisinde Birinci Yahudi İsyanı ile meşgul olmuştu. MS 69 yılında ilan edildiğinde halen bu isyanı bastırmakla meşguldü. Bu işi oğlu Titus'a devrederek Alexandria'ya geçti. Buraya gitmesinin amacı buğday sevkiyatını kontrol altına almak ve imparator Vitellius'u zor duruma düşürmekti. İmparator olduğunda 60 yaşındaydı. MS 70 yılının Ekim ayında Roma'ya döndü. Komutanları Gallia'da ayaklanan German lider Civilis isyanını bastırdıktan sonra Britania'nın kuzeyine doğru ilerleyerek Galler ve İskoçya bölgesini kontrol altına aldı. Bu sırada imparatorun oğlu Titus da Iudaia'nın fethini tamamladı. (MS 70). İki yıl sonra da Kommagene Roma'ya ilhak edildi ve Syria eyaletine eklendi. MS 70'te Vespasianus çocukları Titus ve Domitianus'a caesar ve princeps iuventutis ünvanları vererek onların veliahtları olarak ilan etti. Senatus'a kendisinden sonra Titus'un tahta çıkacağını bildirdi. Roma'da büyük bir imar faaliyetine girişti. Colosseum'un başlaması da bu dönemde gerçekleşmiştir. İnşaatı Titus zamanında bitirilmiştir. İmparator MS 79'da öldü.

c.2. Titus (MS 79 – 81)

MS 24 Ağustos 79'DA Vesuvius Yanardağı'nın patlaması sonucu Pompeii, Herculaneum ve Stabiae kentlerinin de aralarında bulunduğu Cumae körfezindeki yerleşimler lavların altında kaldı. Titus bu felaketin yaralarının sarılması için her türlü gayreti gösterdi. Ancak bir yıl sonra Roma'da büyük bir yangın çıktı; ardından veba salgını başladı. Titus yangında harap olan yerlerde imar faaliyetleri başlattı. Jupiter tapınağının yeniden inşasına başlandı. Amphitheatrum Flavium olarak da bilinen Colosseum'un inşası bitirildi. Hiç beklenmedik bir anda MS 81 yazında Sabinler ülkesine gerçekleştirdiği yolculukta hastalandı ve 13 Eylül'de öldü.

c.3. Domitianus (MS 81 – 96)

Ağabeyinin ölüm haberini alan Domitianus hemen Roma'ya geldi. Praetor muhafızlarının da desteğini almış ve ertesi gün imparatorluğu senatus tarafından onaylanmıştı. İmparatorluğu sırasında kamu ahlakını yüksek tutmak için çaba gösterdi. Onun döneminde senatusun güç ve prestiji geriledi. İlk askeri başarısını Germania'da ayaklanan Chatti kabilesine karşı kazandı. (MS 83). MS 85'te Daclar Tuna Nehri'ni geçerek Roma valisi Sabinus'u öldürdüler. Domitianus mücadeleden bir sonuç alamadı. Daclar lehinde anlaşma yapmayı ve onlara yıllık haraç ödemeyi kabul etti. Zaman geçtikçe muhalifleri arttı. Yukarı Germania valisi resmen ona karşı cephe aldı. İmparatorun üzerine yürümek üzereyken aşağı Germania valisi onu yenilgiye uğrattı (MS 89). Bundan sonra hep öldürülme korkusuyla yaşadı. Çevresinde de paranoya başlamıştı. Nitekim praetor muhafızları ve karısının da içerde bulunduğu bir grup tarafından öldürüldü.

d) Beş İyi İmparator (Evlatlıklar)

d.1. Nerva (MS 96 – 98)

Nerva'dan itibaren Roma tahtına geçen beş imparatorun iktidar dönemlerinde istikrar ve refah hakim olduğundan Antik Çağ'da bunlar "iyi imparatorlar" olarak anılmıştır.

Nerva MS 96 yılında imparator ilan edildiğinde 66 yaşındaydı. Askeri tecrübesi yoktu ancak siyasette deneyimi vardı. İmparator olduğunda hiçbir senatörü öldürmeyeceğine yemin etmişti. Yoksulların korunmasına yönelik önlemler aldı. Yahudilerden alınan vergiyi kaldırdı; halka buğday dağıtımına kolaylık getirdi. Köprüleri ve su kemerlerini tamir ettirdi. Askerlerle arası pek iyi değildi, bu yüzden hem askerlerin hem de halkın kabul edebileceği bir kişiyi evlatlık edinerek imparatorluğun yönetimini paylaşmayı ve böylece varisini belirlemeyi arzuluyordu. Yukarı Germania valisi Traianus'u MS 97 yılında evlat edinerek tüm yetkileri onunla paylaştı (Eylül 97). Yaklaşık dört yıl sonra hasta olan Nerva hayata veda etti.

d.2. Traianus (MS 98 – 117)

İlk kez İtalya dışında dünyaya gelen biri imparator oldu. Nerva'nın en iyi ve başarılı bir kişiyi evlat edip veliaht göstermesi, örnek bir uygulama oldu. Hemen Roma'ya gelmedi önce yukarı Germania'daki işlerini düzene koydu. 99'da Roma'ya alçakgönüllü bir şekilde yürüyerek girdi. Senatus ile ilişkilerinde dikkatli davrandı. Genç Pilius'un MS 100'de consul seçilmesini sağladı. Onun zamanında eyaletlerden kayda değer sayıda üye senatusa girmeye başladı. Kendisinden 17 yaş küçük olan ve daha sonra Augusta ünvanı verilecek olan Plotina ile evlendi.

Traianus'un ilk askeri hareketi Dacia'ya oldu. Domitianus Daclar'a karşı başarısız olmuş hatta onlara yıllık haraç vermeyi bile kabul etmişti. Biri 101 – 102'de diğeri de 105-106'da iki sefer düzenledi. İlkinde Dacları iki kez bozguna uğrattı ve başkente yürüyerek onları anlaşılmaya zorladı. Bölgeye bir Roma garnizonu yerleştirdi. Böylece Daclar Roma'ya bağlı vasaal bir krallık statüsüne getirildiler. Traianus Roma'ya büyük bir zafer alayı eşliğinde girdi, Senato ona Dacicus ünvanı verdi ancak Dacların lideri Decebalus Roma için halen bir tehdit oluşturuyordu, üstelik başkentteki garnizon çıkarılmıştı. Traianus ikinci seferde başkenti ele geçirdi, ganimet Roma'ya getirildi; Decebalus intihara zorlandı. Bundan böyle Dacia'da Roma eyaleti oluşturuldu.

Sakin geçen 7 yılın ardından 114'te Traianus bu kez de Parthlar ile mücadele etmek zorunda kaldı. Traianus artık Parthlar'ın eski gücünün kalmadığını düşünüyor ve Armenia'nın iç işlerine müdahale etmelerini bahane edip Parthia'yı topraklarına katmak istiyordu. İmparator önce Armenia'yı aldı. Sonra da Parth ülkesi dahil tüm Mezopotamia'yı ele geçirmek için doğu seferini başlattı. (MS 115). Başarıları istenilen ölçüde olmadı. Seleukeia, Ktesiphon ve Babylon gibi kentleri ele geçirip Parthları dize getirmesi ona Parthicus ünvanını kazandı. İmparator ordusunun bir kısmını Syria'da bırakıp Roma'ya dönmek istedi çünkü kuzeyde bir takım hareketler baş gösteriyordu. Bu sırada Kuzey Afrika'daki Kyrenaika'daki Yahudiler de isyan etti, bu isyan Kıbrıs ve Mısır'a yayıldı. İsyân sırasında binlerce Yahudi olmayan insan katledildi. İsyân güçlükle bastırıldı. Antiokheia'dan Selinus'a geldi ancak beklenmedik bir anda inme indi ve kısmi felç geçirdi. Hasta yatağında yakın dostu Syria eyaleti valisi Hadrianus'u evlat edinerek tahtın varisi olduğunu Roma Senatus'una bildirdi. s 117'de öldü.

d.3. Hadrianus (117 – 138)

Hadrianus'un politikası Roma sınırlarının Augustus'un belirlediği şekilde –kuzeyde Ren ve Tuna nehirlerinden doğuda Fırat (Euphrates) Nehri'ne – muhafaza etmektir. Traianus Fırat'ın ötesine geçmiş, Armenia, Parthia ve Mezopotamia'yı fethetmişti. Sınırların bu kadar genişlemesi denetimi

zorlaştırıyordu bu yüzden Doğu'daki askerleri Fırat'a kadar çekti ve Fırat sınırını güçlendirdi. Traianus'un fethettiği yerleri oranın yerli krallarına bırakarak vasallaştırdı. Kuzeyde karışıklıkların olduğunu duyunca Aniokheia'dan Bithynia'ya sonra da Tuna'ya geçti. Buradaki hareketleri yatıştırdıktan sonra MS 118 Temmuz ayında Roma'ya gelerek burada iki yıl kaldı. Bu sürede Traianus'un yoksul çocuklara yardım projesini sürdürdü.

Önceki imparatorların yapmadığını yapıp iki büyük seyahat programıyla MS 121 – 133 yılları arasında imparatorluğu baştan başa dolaştı. Ziyaret edilen kentler Roma sikkelerinde *adventus* (varış) ya da *restitutor* (onaran) yazılılarıyla vurgulanır. İlk durağı Gllia idi., oradan Kuzey Afrika'ya oradan da Antiokheia'ya geldi. Malatya üzerinden Karadeniz'e çıktı. Batıya doğru kıyı boyunca ilerleyerek Ankyra'ya uğradı. Sonra Bithynia ve Mysia bölgelerine geldi. Burada kendi adını taşıyan kentler kurdu. Çanakkale bölgesinde Troia kahramanlarının mezarlarını ziyaret etti. Oradan güneye yönelerek Ephesos'a geldi. Rhodos adasını geçerek Trakya'ya geldi Meriç kıyılarında Hadrianopolis'i (Edirne) kurdu. Buradan Yunanistan'a geçerek Atina'nın imarı için çalıştı. Yunan kültürüne ve diline hayrandı. MS 125 yılında Roma'ya döndü. 127'de İtalyan yarımadasına da kısa bir seyahat gerçekleştirdi. İkinci seyahati ise 128 – 133/4 yılları arasında olup ilk durağı Atina olmuştur. Oradan Ephesos, Karia, Lykia, Pamphylia, Kilikia, Phrygia ve Kappadokia'ya geldi. Anadolu'da bulunduğu sırada buradaki kentlerin imar faaliyetleri ile de ilgilendi. Pek çok tapınak su kemeri, köprü aıtsal şehir kapısında onun imzası vardı. Ardından Mısır ve Kyrenaika'yı ziyaret etti. Syria üzerinden Karadeniz'e gitti, burada Pontos kentlerini ziyaret ettikten sonra Atina'ya gitti. Ancak tam bu sırada Yahudiler'in isyan ettiği haberini aldı. Atina'dan Antiokheia'ya geldi ve isyanı bastırdı. Iudaia'nın adı Syria Palaestina olarak değiştirildi. MS 133 / 134'te Roma'ya döndü ancak iki yıl sonra hastalandı. Antoninus adlı bir senatörü evlat edinerek varisi ilan etti. 138'de öldü.

Beş iyi imparatorun dördüncüsü Antoninus Pius, beşincisi ise Marcus Aurelius'tur ancak Antoninler Hanedanı başlığı altında ele alınacaktır.

e) Antoninler Hanedanı

e.1. Antoninus Pius (MS 138 – 161)

20 yaşındayken Faustina ile evlendi. Quaestor, praetor ve consullük yaptı. Hadrianus'un ölümü üzerine imparator oldu ve çok geçmeden sergilediği dindar ve saygıdeğer tavır dolayısıyla senato tarafından Pius ünvanı verildi. Hadrianus Antoninus'u evlat edinirken kendisinden de Marcus Aurelius ve Lucius Ceionius Verus'u evlat edinmesini istedi.

23 yıllık iktidarı sırasında imparatorluğu Roma'dan yönetmeyi tercih etmiştir. Büyük çatışmalar yaşanmamıştır. Britannia, Mauretania, Germania, Dacia, Mısır, Iudaia ve Unanistan'da bazı küçük ayaklanmalar yaşanmıştır. Britannia'da Hadrianus surunun ötesinde daha kuzeyde Antoninus suru inşa edilmiştir. Bir barış dönemidir. Colosseum'u onarmıştır. 148 ya da (147) yılına rastlayan Roma'nın 900. Kuruluş yıldönümü görkemli şekilde kutlanmıştır. MS 161'de ölmüştür.

e.2. Marcus Aurelius (MS 161 – 180) ve Lucius Verus (MS 161 – 169)

Henüz MS 139 yılında Caesar ünvanını almıştır. 145'te Antoninus Pius'un kızı Faustina ile evlenmiştir. Aurelius'un bu evlilikten tam 14 çocuğu oldu. Stoacı felsefeye ilgi doğmuştur. Manevi kardeşi Verus'a Augustus ve Caesar ünvanlarını vererek onu yönetime ortak etti. Augustus'tan beri devlet yönetimi bu denli bir ortak yönetime ilk kez sahip oluyordu. İmparatorların ilk savaşı Parthlarla gerçekleşti. Savaşın nedeni Armenia'nın kontrolüydü. Verus bölgeye gitti önce Armenia'nın başkentine sonra da Seleukia'ya girdi. (MS 162 – 163). O sırada kıtlık ve veba salgını ortaya çıktı.

Parth savaşının ardından Tuna sınırındaki Germanlar Roma topraklarına saldırınca (MS 166 – 167), birlikte bölgeye sefer düzenlediler. (MS 168). Germanlar korkarak geri çekildi. İki imparator kışı Aquileia'da geçirdiler baharda dönerken Verus felç geçirdi ve birkaç gün içinde öldü. (MS 169). Verus'un ölümünden sonra Aurelius 169'un sonunda tekrar Germania'ya yöneldi ve buradaki kabileleri yenilgiye uğrattı. Bu sırada Syria valisi Cassius isyan etti. Aurelius buradan Syria'ya yöneldi. O Syria'ya varmadan taraftarı olan askerler Cassius'u öldürdü. MS 176 sonbaharında Roma'ya döndü. MS 177'de 16 yaşında olan oğlu Commodus'u ortak imparator ilan etti. Tuna'da ayaklanmalar bitmemişti. Bölgedeki kontrolü sağlamak üzere Aurelius oğlu Commodus ile birlikte MS 178'de kuzeye yöneldi. Savaş sürerken Aurelius hastalandı; oğlu Commodus'u halefi ilan etti. MS 180'de öldü.

e.3. Commodus (MS 180 – 193)

Commodus German kabileleri ile Roma lehinde bir anlaşma yaparak 180 yılında Roma'ya döndü. İmparatorluk işlerini praetor praefectus Perennis üzerine yıkarak kendini zevke sefaya verdi. Bu sırada Britannia'dan yola çıkan 1500 kişilik bir elçi heyeti, Perennis'in çocuklarından birini vefat tayin ettiğini bildirmiştir. Commodus Perennis ve çocuklarını öldürtmüştür. Ardından Cleandorus'u Praetor Praefectus'u yaparak devlet işlerini ona verdi. O da başına buyruk davrandı. Devlet memuriyetleri ve askeri komutanlıklar para karşılığında verilmeye başlandı. Devlet içinde rüşvet çarkı dönüyordu. MS 190'da Roma'da kıtlık söz konusuydu. Özellikle buğday kıtlığı. Halk gösteriler yaparak Cleandorus'un öldürülmesini istedi. Commodus bunu yerine getirdi. Son yıllarda psikolojik bir değişim içindeydi, kendisini Herakles ile özdeşleştiriyor onun gibi giyiniyordu. MS 190'da yangın sonrası imar faaliyetlerini başlattığı Roma'nın adını resmen Colonia Commodiana olarak değiştirdi. 31 Aralık 192'de suikast ile öldürüldü. Commodus'un anısı lanetlendi. Heykelleri kırıldı, adı yazıtlardan silindi. Ölümü ile Antoninuslar sülalesi sona erdi.

Hanedan Üyesi Olmayan İmparatorlar

Commodus öldürüldükten sonra İmparatorluk yeni bir krize girdi. Önce Pertinax'a (MÖ 193) imparatorluk önerildi. Uyguladığı politikalar onun gözden düşmesine neden olmuştur. Aynı yıl öldürülmüştür. Ardından senatör Didius Iulianus (193) tahta çıkmıştır. Bu sırada Septimus Severus da askerleri tarafından imparator ilan edilmişti. Severus Roma'ya yürüyünce senatus Iulianus'tan desteğini çekti. 1 Haziran'da saratında bir asker tarafından öldürüldü. O sırada Roma tahtına üç güçlü aday vardı. Pescennius Niger, Cladius Albinus ve Septimus Severus. Niger doğuda çok sevlmekteydi. Niger Roma'ya yürümeye başlayınca Severus ondan önce davrandı ve Roma'ya girdi. Sonra Niger'e karşı savaşmak için doğuya hareket etti. Niger'i Kyzikos ve Nikaia'da yenilgiye uğrattı (MS 193). 194'ün sonunda Niger'i yakaladı ve öldürttü. Severus Niger'i yendikten sonra Albinus'un üzerine yürüdü. 197'de Severus kesin zafer kazandı.

Severus Hanedanı

Septimus Severus (MS 193 – 211)

MÖ 197 yılında Doğu'ya sefer düzenledi. Bu sefer sırasında büyük oğlu Caracalla'ya Augustus, küçük oğlu Geta'ya caesar unvanı verdi. 198 yılı başında Parth başkenti Ktesiphon'u ele geçirdi. Filistin ve Mısır'a uğrayarak Roma'ya geri döndü. MS 208'de kuzey kabilelerin Britannia'ya gitti.

Caracalla (MS 211 – 217) ve Geta (MS 211)

Severus öldükten sonra ikisi başa geçti. Caracalla tek başına yönetmek istiyordu. Subaylarına Geta'yı öldürttü. MS 212'de çıkarttığı yas ile imparatorluk sınırları içerisindeki tüm özgür erkek ve kadınlara

yurttaşlık verdi. German sınırında Allamanlarla savaştı. 214'te doğuya hareket etti. 215'te Parthlar'a sefer düzenledi. 216'da Parth kentleri ele geçirildi. 217'de Preator Prefactus'u Macrinus'un kışkırtmasıyla öldürtüldü.

Elagablus (MS 218 – 222), Severus Alexander (MS 222 – 235)

Alexander zamanında Roma'da imar faaliyetleri başlamıştır. 226/227 Sassan Hanedanlığı Parthlar'ın yerine geçmiştir. Sassani ve Germanlara karşı mücadele gösterildi.

Asker İmparatorlar ve Askeri Anarşi Dönemi (MS 235 – 238)

Goth Saldırıları (230)

Diocletianus (MS 284 – 305)

3.yy boyunca kuzeyden ve doğudan gelen saldırılar, içteki ayaklanmalar, iktidar mücadeleleri büyük sıkıntılara neden olmuş ve imparatorluğun tek bir kişi tarafından yönetilmesini neredeyse imkansız hale getirmiştir. Bu yüzden Diocletianus "principatus" denilen ve yurttaşlar arasında birinci anlamına gelen sistemi bırakıp, imparatorun mutlak hükümdarlığına dayanan "dominatus" sistemine geçmiştir. Bu düşünceyle yönetimi ikiye böldü ve imparatorluğun doğu ve batısını iki ayrı augustusa tahsis etti. MS 293 yılında iki başlı yönetim Tetrarkhia'ya dönüştürüldü. Bu iki Augustus'un yanına yardımcı Caesar atanmış Augustuslar'dan sonra bunlar başa geçecekti. Böylece veraset sorunu da çözülmüş olacaktı. Bundan sonra düzene yönelik isyanlar bastırılmaya çalışıldı. Uzun iktidarından sonra tahttan çekilerek yerlerini caesarlara bıraktılar. Eyaletler küçültüldü sayıları neredeyse ikiye katlandı. Enflasyonu engellemek için MS 301'de bir kararname ile ürün fiyatlarını sabitlemiştir. Hıristiyan kovuşturmacası başlatılmıştır.

Constantinus hanedanı ve Tetrarkhia'nın sonu

I. Constantinus (MS 307 – 337)

312 yılında tüm rakiplerini etkisiz hale getirerek tek başına hükümdar oldu. 313'te Milano Fermanı yayınlandı. Gothlar, Alamannlar ve Sarmatlar ile savaşmıştır. Altın sikkesinden biraz daha hafif bir parayı tedavüle soktu. Vergileri arttırdı. En önemli icraatlarından biri de İmparatorluğun başkentini Byzantion'a taşımasıdır. MS 313'te yayınlanan Milano Fermanı'nda Hıristiyanlar'ın dini inançlarını özgürce yaşayabilecekleri bildirilmiştir.

MS 395 --- Roma İmparatorluğu'nun idari açıdan Batı ve Doğu olarak ikiye ayrılması

MS 476 --- Batı Roma'nın yıkılması

ROMA MECLİSLERİ

Comitia Curiata: 30 curia'yı kapsar. Her curianın bir oy hakkı bulunmaktadır. Yani meclisteki vatandaşların her biri oy hakkına sahip değildir. Meclise sadece Patricii girebilirdi. Kanunların yapılması ve savaş kararları bu meclisin görevleri arasındadır.

Comitia Centuriata: En eski meclistir. 6. Yy'da kurulmuştur. Burada halk centuriae'ye bölünmüştür. Bunlar askeri birimlerdir. Süvariler, trompetçilerden, flütçülerden, demircilerden ve refakatçilerden oluşan centuriaeler bulunmaktadır. 193 centuriae bulunmaktadır. Her centuriaenin bir oy hakkı bulunur. Servete göre gruplandırılırlar. Ana işlev consullerin ve praetorları seçmektir. Savaş kararı da önce burada tartışılırdı.

Comitia Tributa ve Concilium Plebis: İç organizasyonlar bakımından birbirlerine benziyorlardı. Oylamaları kabileler yapıyordu. 35'i bulan kabilelerden her birinin bir oyu vardır. Önceleri üç kabile vardı. MÖ 241'de 35 ile sabitlendi. İki meclis arasındaki teorik fark, Comitia Tributa'nın tüm halkı temsil ediyordu, Concilium Plebis ise yalnızca plebleri. Comitia Tributa kurulmuş aedilislerini ve quasetorları Comitia Plebis ise pleb magistratlarını ve tribunusları seçerdi. Tributa consuller, praetorlar ve aedilisler tarafından çağırılırdı. Diğerleri ise tribunuslar tarafından çağırılırdı. Plebis sadece pleblerle ilgili konulara bakarlardı.

Senatus: Roma cumhuriyetindeki en yüksek kurumdur. Halk meclisleri tarafından seçilen magistratların onaylanması, kararların danışılması, kanunların teklifi ve onaylanması Senatus'u en önemli kurulu yapmıştır. Önce 300 olan sayısı sonra 600'te çıkarılmıştır. İmparatorluk döneminde etkisi nispeten azalmıştır.

ROMA MAGİSTRATLARI

Consul: En yetkili kişilerdir. Esas olarak iki kişi olan consuller Comitia Centuriata tarafından seçilirlerdi. Senatus'a başkanlık ederlerdi. Kamu düzeninin sağlanması ve genel idari işlemlerle sorumlulardı. Görev süreleri sona erdiğinde hesap vermek zorundaydılar. Proconsuller ise eyaleti yönetirlerdi.

Praetor: MÖ 366'da oluşturulmuştur. Amacı hukuki meselelerde consullerin yükünü hafifletmekti. Patrici sınıftan olanlardan seçilirlerdi. MÖ 356'dan itibaren plebler de atanmaya başlamışlardı. MÖ 242'den sonra sayısı ikiye çıkarıldı. İkinci praetor daha ziyade dış meselelerle ilgilenirdi. MÖ 227'den sonra iki praetorluk daha eklendi. Hannibal ile savaştan sonra sayıları altı oldu. Sulla MÖ 80'deki reformlarında sayıları sekize çıkardı. Comitia centuriata tarafından seçilirlerdi.

Dictator: Olağanüstü durumlarda senatus tarafından görevlendirilirlerdi. Görev süresi olağanüstü durumlar dışında altı ay ile sınırlıydı.

Quaestor: En eski magistratlardanlardır. Sözcük anlamı "inceleyen, teftiş eden" anlamına gelir. Consullerin yardımcıları olarak hareket ederlerdi. Cumhuriyetin son yıllarında hazine ve maliyeden sorumlu olmuşlardır. Önce iki, sonra sekiz, Sulla'dan sonra 20 kişi olmuşlardır. Comitia tributa tarafından seçilirlerdi.

Pleb Tribunusları: Pleb meclisinde seçilirlerdi. Plebleri temsil eden memurlardı. MÖ 366'da consul olarak seçilmeye hak kazanmışlardır. Esas görevleri pleb meclislerine başkanlık etmek ve tasarılar sunmaktır. Praetorların halk meclislerinde yaptıkları gibi tribunuslar pleblerin haklarını patriciilere karşı koruyorlardı. Pleb tribunuslarının patricii olması zorunluydu, veto ve müdahale hakları bulunmaktaydı.

